

**GAGANA SAMOA
TAUSAGA 4-6
TOMATAU A FAIĀ'OGA 2013**

ISBN _____

Curriculum Materials and Assessment Division
Matagaluega A'oga Ta'aloga ma Aganu'u

E momoli atu le fa'amālō a le Matagaluega ia i latou nei mo manulauti, le onosa'i ma galulue fa'atasi mo le tu'ufa'atasiga o lenei tomatau.

Tusitala: Agafili Tuitolova'a
Ele'elesa Reti
Fiso Eve Fa'amoe
Metita Va'afusuaga

Faufautua fa'apitoa ma tusitala: Elaine Lameta

Funding provided by AusAid, NZAID, ADB under the Education Sector

January 2013

ANOTUSI

VAEGA I FA'ATOMUAGA	4
AUGA.....	4
AUIVI.....	4
MAU AUTU.....	4
VAEGA II FA'AMATALAGA LAUTELE	6
TALA'AGA.....	6
FA'AAOGAGA O LE TOMATAU.....	6
VAEGA III FA'ATA'ITA'IGA MO TAUSAGA TA'ITASI	9
AU'ILI'ILIGA O TA'IALA.....	9
<i>La'asaga o le au'ili'iliga o se Ta'iala</i>	9
<i>Fuafuaga fa'aletasuaga</i>	10
<i>Fuafuaga fa'aletausaga Tausaga 4</i>	12
<i>Autalaga: Autu Olaga Talavou</i>	13
<i>Mata'upu Autu ma fa'atinoga</i>	14
<i>Fuafuaga o se lesona</i>	20
<i>Autaluga</i>	21
<i>Fa'ata'ita'iga mo le TAUSAGA 5</i>	23
<i>Autalaga: Gasesega o Mea'ai Fa'asamoa</i>	23
<i>Mata'upu Autu ma Fa'atinoga</i>	24
<i>Fuafuaga o se lesona Tausaga 5</i>	32
<i>Autaluga</i>	33
<i>Fa'ata'ita'iga mo le Tausaga 6</i>	34
<i>Mata'upu Autu ma Fa'atinoga</i>	37
<i>Fuafuaga o se lesona Tausaga 6</i>	54
<i>Autaluga</i>	55

VAEGA I FA'ATOMUAGA

'AUGA

O Tomatau a Faia'oga o A'oga Tulagalua e lagolagoina le a'oa'oina o Ta'iala fou o matā'upu ta'itasi. E fesoasoani tomatau i le fa'alauteleina o tomai o faia'oga e atia'e, fausia ma iloilo polokalame o a'oa'oga lelei ma le talafeagai mo alo ma fanau i so'o se tafa.

Olo'o aofia i le tomatau unite po o autalaga e feso'ota'i ai fa'anaunauga ia ausia ma taunu'uga o matā'upu. Olo'o iai fo'i galuega fa'atino e ausia ai fa'anaunauga ma taunu'uga, ma fuataga e mafai ai ona iloa malosi'aga o tamaiti ma fesoasoani i le faia'oga e mata'itu fa'agasologa o taumafai o tamaiti ma o latou tuputupu a'e.

Olo'o avatu manino fo'i e le Tomatau a Faia'oga 'auala e taula'i i ai le fa'atinoga o polokalame i le a'oa'oina o tamaiti 'ina 'ia mafai 'ona 'ausia taunu'uga.

O fa'anaunauga lava o le Tomatau a Faia'oga 'ia –

- fa'atupula'ia le malamalama o faia'oga i anomatā'upu.
- fa'atupula'ia tomai o faia'oga e fa'aaoga Ta'iala o matā'upu ta'itasi e fa'ata'atitia ai fuafuaga ma fa'atinoga mo le a'oa'oina o tamaiti
- atia'e le malamalama o faia'oga i fuataga ma fa'atinoga, i le aoaoina ma le fa'auigaina o ni mau ma ni fa'amatalaga maumaututu o matati'a ua 'ausia e tamaiti e mafai ai 'ona iloa le isi la'asaga mo a'oa'oga
- mafai e faia'oga 'ona fa'aaoga fetufaa'iga ma felafolafoa'iga e fa'atino ai a'oa'oga i totonu o potua'oga
- una'ia faia'oga e taga'i toto'a i vaogagana o matā'upu ta'itasi ma tulaga olo'o mo'omia e tamaiti ona ausia i fa'aaogaga o gagana
- una'ia ma fa'amalosi'au i faia'oga e autalu ma lauliliu a latou galuega fa'atino ma toe fetu'utu'una'i.

O Tomatau a Faia'oga olo'o tausisia faiga fa'avae a le Matagaluega o A'oga, Ta'aloga ma Aganu'u ma mo Matā'upu A'oa'oina. Matā'upu

AUIVI

O le Tomatau a Faia'oga e tolu ni vaega olo'o vaevaeina i ai. Vaega 1 – Fa'atomuaga, Vaega 2 – olo'o fa'amatala ai 'auala e a'oa'oina ai le matā'upu, ma le fa'aaogaina o le tomatau. Vaega 3 – olo'o aofia ai fa'ata'ita'iga o ni unite olo'o taula'i i le ausia o fa'anaunauga ma taunu'uga o le Ta'iala o le matā'upu.

MAU 'AUTŪ

O unite o galuega olo'o fa'avae i ni mau autu. O ia mau autu e fa'avae i se talitonuga fa'apea o tagata a'oa'oina e faigofie 'ona malamalama i fa'atinoga olo'o lava lagolagoina i ona si'osi'omaga masani. O le unite o galuega e aofia ai mea nei:

1. **Fa'afitauli.** - O unite e aofia ai avanoa e mafai ai e tamaiti 'ona fo'ia ni fa'afitauli
2. **Fatua'iga o manatu fou.** – O Unite e mafai ai e tamaiti 'ona 'auai i su'esu'ega ma fa'aaoga mau o su'esu'ega i le fofoina o fa'afitauli.

3. **'Auala o le A'oa'oina:** - O Unite e maua ai avanoa e atia'e ai tomaiti ma agava'a o tamaiti i auala o a'oa'oga po o auala e atia'e ai le iloa filifili ma fa'aaoga auala 'ese'ese e fa'atupula'ia ai tomaiti i se autu ft. fa'aaoga ai fa'amatalaga, ata, va'aiga fa'aletagata, fa'amoemoega ua fa'ata'atitia, fausaga o fesili, feso'ota'iga
4. **Lagolago o le A'oa'oina:** - E aofia i unite fa'atinoga e lagolagoina le fa'asolosologa o le a'oa'oina ina ia fa'afaigofie ona ausia taunu'uga
5. **O le a'oa'oina o se tagata o se galuega e fai fa'atasi :** E aofia i unite fa'atinoga e galulue fa'atasi ai tamaiti i nisi o taimi.
6. **Fa'aalia o le a'oa'oina:** - O unite e iai avanoa e fa'aalia ai e tamaiti tulaga ua latou 'ausia i ni fa'atinoga e tusa ma tulaga masani o le soifuaga

Fa'amatalaga fa'aopoopo mo le fa'aaogaina o Tomatau a Faia'oga.

E fuafua e lau susuga galuega fuafuaina mo lau vasega e fa'atatau i malosiga o tamaiti. O le Tomatau ua na 'o se fa'ata'ita'iga e limata'ita'iina ai le tau'aveina o le Gagana Samoa, 'ae talitonu olo'o i o outou 'a'ao le 'oa o le gagana ma lona fa'alauteleaga.

O le fa'anaunauga lava, 'ia fa'atuma'ina la tatou gagana, tapu'e ma fa'ailoa vaega ua tauau 'ina leiloa ma lepeti ai lo tatou va tapuia.

Manatua, e iloa le tagata i lana gagana, o lana savali, o lana nofo, o lana tu ma lana tautala.

Faia'oga e, a tatou le mataala i le fa'atinoga o la tatou pitola'au, e vale tu'ulima fuafuaga 'uma a la tatou Matagaluega.

O outou mama na. Manuia le alofaiva i faiva ma tiute.

VAEGA II FA'AMATALAGA LAUTELE

TALA'AGA

Sa tu'ufa'atasia matā'upu olo'o aofia i le tomatau lenei ina ua mae'a ona au'ili'ilii le Ta'iala mo le Gagana Samoa Tausaga 1 e o'o i le 8. O le uiga o lea tala o le Ta'iala mo le a'oa'oina o matā'upu e tomua lava i so'o se fa'atinoga mo le a'oa'oina o matā'upu 'ese'ese. O galuega uma ua filifilia e fa'aaoga i totonu o fuafuaga fa'aletausaga, i totonu o unite, atoa ma lesona ta'itasi e ao lava ona feso'ota'i i fa'anaunauga ma taunu'uga ua fa'atulagaina i le Ta'iala. O galuega e le feso'ota'i i le Ta'iala ua na'o ni galuega e fa'aalu ai le taimi ae ua le aoga mo le ausia o fa'amoemoega olo'o iai.

Sa au'ili'ili fo'i tusi ilo'o iai nei i totonu o a'oga. E taua tele tusi a'oga olo'o iai nei pei o tusi o le PEMP ma tusi faitau olo'o i le Pacific Literacy Series ma le Pacific Science Series ma isi lava tusi olo'o fa'aaoga pea i totonu o a'oga mo le a'oa'oina o le Gagana Samoa. Olo'o iai lava le aoga o tusi uma nei ma nisi fo'i alaga'oa olo'o mafai ona maua i le si'osi'omaga o a'oga latou mo le a'oa'oina o le Gagana. O le mea e aupito i sili ona fa'atuuaina o le aoga o fa'atinoga ma alaga'oa i le ausia o fa'anaunauga ma taunu'uga olo'o i le ta'iala mo tausaga ta'itasi.

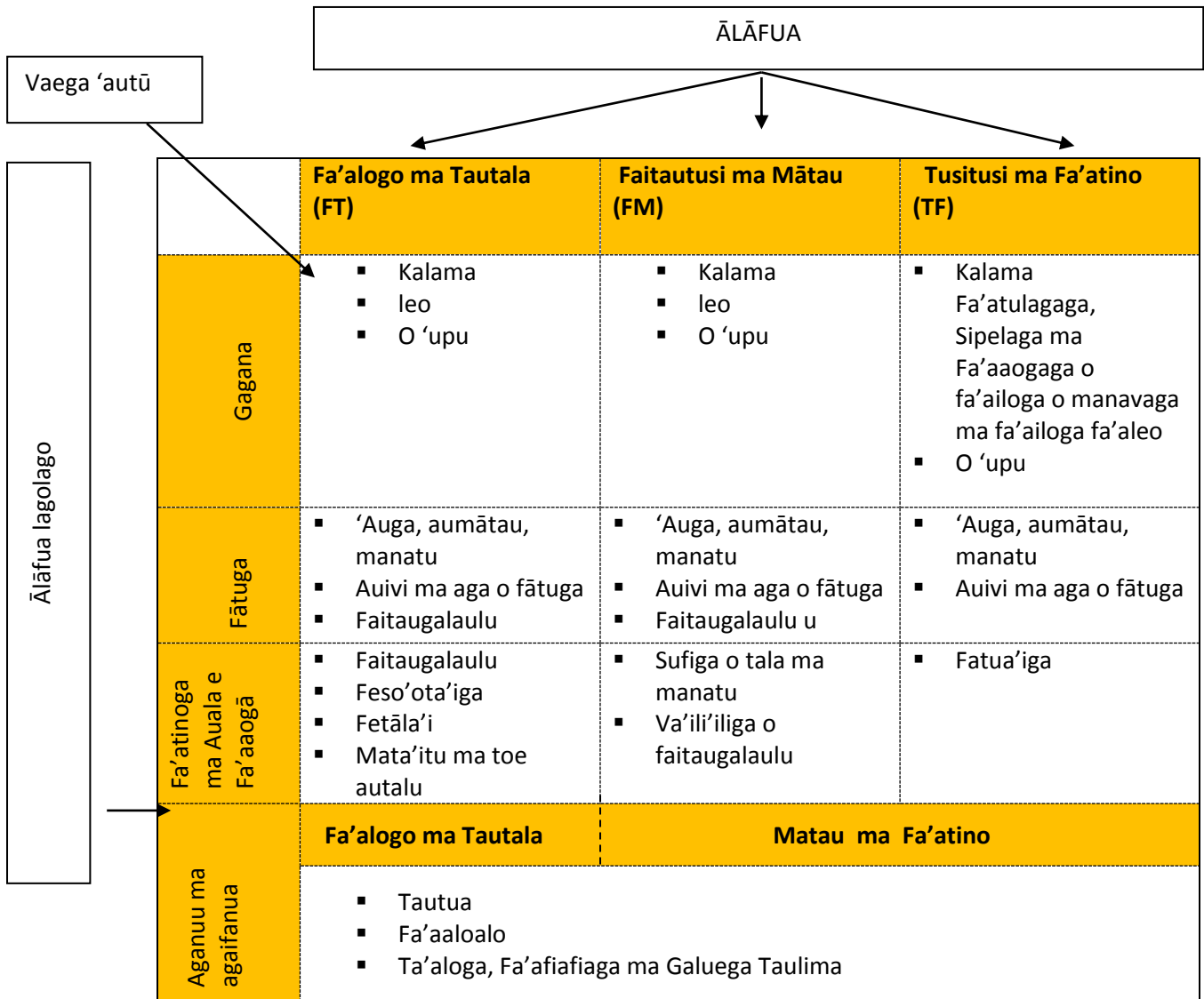
FA'AAOGAGA O LE TOMATAU

E tolu tomatau mo le Gagana Samoa. O le tomatau mo tausaga 1 – 3, tausaga 4 – 6, ma tausaga 7 – 8.

E tatau ona manino faia'oga i le auivi o le Ta'iala o le Gagana o le Samoa ona o 'autu o fuafuaga fa'aletausaga, unite ma lesona atoa ma fa'atinoga uma olo'o tulimata'ia le ausia o fa'anaunauga ma taunu'uga olo'o i le auivi o le Ta'iala. O itulau e 8 i le 10 o le Ta'iala o le Gagana Samoa olo'o fa'ailoa ai le 'auivi o le Ta'iala. Olo'o toe avatu le ata o le auivi i lalo.

E feso'ota'i ma felagolagoma'i alafua 'autu, alafua lagolago ma vaega 'autu i le a'oa'oina o le gagana, ina ia 'ausia fa'anaunauga ma taunu'uga ua fa'ata'atia mo tausaga ta'itasi. A fuafua se unite o galuega, e tatau i faia'oga ona silasila i alafua 'autu ma alafua lagolago uma mo fa'anaunauga ia ausia ma o latou taunu'uga.

O vaega uma olo'o aofia i le Tomatau ua na o ni fa'ata'ita'iga o le tu'ufa'atasia o galuega fa'atino i ni auala e galuea'ina le ausia o fa'anaunauga ma taunu'uga. Ua aofia ai ma fuataga e iloa ai po ua ausia pe leai.

Fa'anumelaina o fa'anaunauga ma taunu'uga

Ina ia faafaigofie ona fa'aaaoga le Ta'iala o lea ua fa'anumela ai fa'anaunauga ma taunu'uga fa'apea:

- Ua fa'apu'upu'u le igoa o alafua 'autū ma alafua lagolago fa'apea – (va'ai i le Ta'iala itulau 23)

FTF Fa'alogo ma Tautala: Faatin'oga ma auala e Fa'aaogā

FMF Faitautusi ma Mātau: Fa'atin'oga ma auala e Fa'aaogā

TFF Tusitusi ma Faatino: Faatin'oga ma auala e fa'aaogā

FTG Fa'alogo ma Tautala: Gagana

FMG Faitautusi ma Mātau: Gagana

TFG Tusitusi ma Fa'atino: Gagana

FTT Fa'alogo ma Tautala: Fatuga

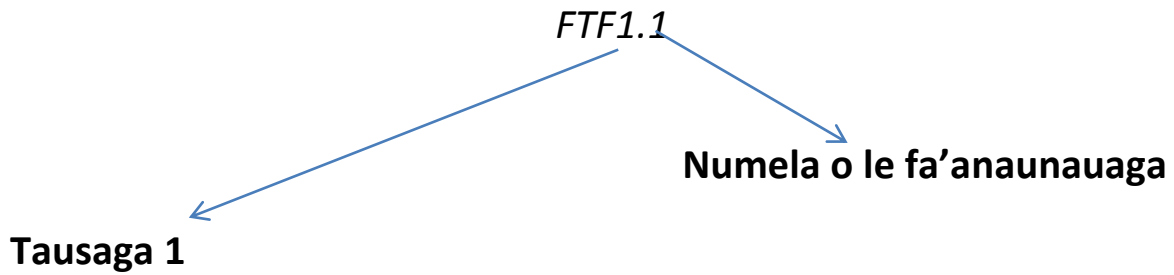
FMT Fa'alogo ma Tautala: Fatuga

TFT Tusitusi ma Faatino: Fatuga

FTA Fa'alogo ma Tautala: Aganu'u ma Agaifanua

MFA Mātau ma Fa'atino: Aganu'u ma Agaifanua

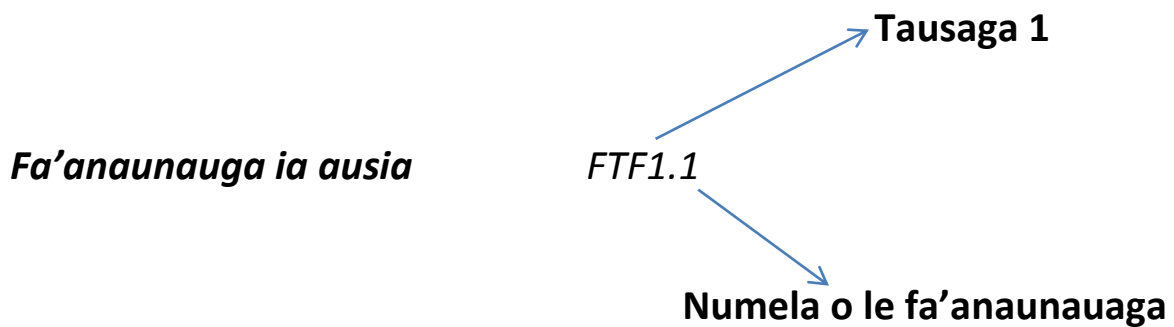
Fa'anaunauga ia ausia ua fa'aaoga le fuainumera i le tulaga o le tesimale muamua e fa'ailoa ai le fa'anaunauga ft.

O lona uiga o le alafua 'autū o le *Fa'alogo ma Tautala (FT)*, alafua lagolago o le *Fa'atinoga ma Auala e Fa'aaoga (F) = FTF*, mo le Tausaga 1 i lona fa'anaunauga 1 = FTF1.1

Afai o le fa'anaunauga mo le Tausaga 5 ona fa'apea lea FTF5.1

Taunu'uga ua fa'ailoa i le tulaga o le tesimale lona lua ft

- Taunu'uga**
- FTF1.1.1
  - FTF1.1.2
  - FTF1.1.3
  - FTF1.1.4
  - FTF1.1.5

A fa'apea o le Tausaga 3 mo le fa'anaunauga lava lea o lona uiga e fa'apea:

- FTF3.1.1
- FTF3.1.2
- FTF3.1.3
- FTF3.1.4
- FTF1.1.5

VAEGA III FA'ATA'ITA'IGA MO TAUSAGA TA'ITASI

AU'ILI'IGA O TA'IALA

A'o le'i fa'ata'oto se fuafuaga fa'aletausaga, e mo'omia ona au'ili'ili alāfua ta'itasi o le Ta'iala o Mata'upu e iloa ai 'anomata'upu, tomai ma agava'a, ma agatausili ua fa'atulaga mo tausaga ta'itasi. E iloa ai fo'i galuega fa'atino, ma fuataga e tatau ona fai.

E manino mai i le au'ili'ili ga o le Ta'iala le feso'ota'iga o vaega ua aofia i se ta'iala. Ft. feso'ota'iga o alafua, fa'anaunauga, taunu'uga mf. A uma fo'i ona fa'atino a'oa'oga, e tatau fo'i ona au'ili'ili mata'upu na a'oa'o pe na aofia ai mea ua fa'atulagaina

E aoga tele le au'ili'ili o ta'iala a'o le'i fa'ata'atia se fuafuaga fa'aletausaga, ma pe'ā uma a'oa'oga o se kuata. O se faiga e

- Iloa ai le feso'ota'i ga o vaega o se Ta'iala o se Mataupu, ma iloga ai vaega taua ua fa'atulagaina
- Iloa ai le feso'ota'iga o autu fou ma autu ma alaga'oa ua leva ona iai, ma tulaga e fetau i le si'osi'omaga o le a'oga
- Iloa ai ni vaivaiga olo'o i le polokalame ft. autu ua loa ona fai, autu e le'o fetau, mataupu olo'o misi
- Iloa ai tulaga olo'o feso'ota'i /tutusa ai mata'upu 'ese'ese ma mafai ona tu'ufa'atasi galuega fa'atino a mataupu i lalo o se autu e tasi mo a'oa'oga
- Iloa ai galuega fa'atino ma fuataga talafeagai
- Taofiofi ai a'oa'oga e lē fea'ua'uta'i ma lē tapasaina ft. le a'oa'o so'o o se autu , ma fai so'o se fa'atinoga ae leai se aoga, na'o le pisi ai o tamaiti ma fa'aalu taimi
- Tutiluliloa ai le feso'ota'i o a'oa'oga ma mea ua fa'atulagaina i Ta'iala o Mata'upu

La'asaga o le au'ili'iliga o se Ta'iala

1. Va'ai i le Ta'iala o Mata'upu i ona : alafua, fa'anaunauga, taunu'uga mo se tausaga e tasi/lua/pe tolu fo'i ft. Tausaga 1-3
2. Au'ili'ili ma fa'ailoa anomata'upu taua (key content), tomai ma agava'a, fa'atinoga , ma auala fa'aaoga (processes)

Anomata'upu

- O anomataupu ua aofia ai manatu taua (essential concepts) ma autu e ao ona a'oa'oina i vaiaso fa'atulagaina
- O anomataupu e amata i le nauna lona tusiga
- Ft. Lotu tamaiti, si'osi'omaga, ta'aloga, fa'amatalaga

Agava'a ma auala fa'aaoga (skills and processes)

- O agava'a o tomai fa'atino e galuea'iina manatu taua ma anomataupu
- O auala fa'aaoga ua aofia ai ni faiga po o la'asaga e uia e le tamaiti ina ia maua se taunu'uga ft. auala e malamalama ai i se tusitusiga po o se tautalaga, auala ma la'asaga o le fatuina o se tala, auala e iloa ai matau se upu e le'o iloa, auala e matea ai uiga natia o se tusitusiga
- O agava'a ma auala fa'aaoga olo'o tusia i veape ft. faitau ma fa'ailoa manatu autu, fa'aaoga... fetu'una'i..., au'ili'ili...filifili, matau, tusi sau tusi faanoi, feaofa'i mau o i se tala

3. Mafaufau po o a ni vaega tetele e fai ma autu, olo'o atagia i anomataupu, tomai ma agava'a mf olo'o i le galuega na fai i le numera 2
4. Fa'avasega i ni autu – fa'aaoga ni aiaiga e filifili ai autu ft.

O autu filifilia e:

- Pu'ea le fiafia o tamaiti e auai, e talafeagai i mea e tatau ona latou a'oina, e talafeagai i tomai ma agava'a o tamaitii,
  - Una'ia tamaiti e su'esu'e, fatufatu, lalaga manatu ma faiga e maua ai ni malamalama fou
  - Una'ia tamaiti e au'ilii'ili ni fa'afitauli, mafaufau ma fa'atino tulaga e fo'ia ai
  - Galueaina le lautele o malamalama'aga e mo'omia i le ola atia'e atoa o le tamaititi
  - Fa'atauaina faiga e fa'aauina ma fa'atumauiina ai le lelei o le si'osi'omaga
5. Fa'atusatusa vaega autu a mata'upu 'ese'ese :
  6. Matau autu olo'o tutusa ma 'ese'ese ai
  7. Fetu'una'i autu ina ia manino autu e tutusa ai mataupu uma, ma autu e patino i le mataupu ia
  8. Fa'ata'atia autu i se fuafuaga fa'aletausaga mo mata'upu ta'itasi– o autu e tutusa ai mataupu e tatau ona ave i le taimi e tasi
  9. Fatu autalaga (unite) mo autu olo'o i le fuafuaga fa'aletausaga.
    - Ia aumai sa'o lava fa'anaunauga ia ausia ma taunu'uga mai Ta'iala o Mata'upu
    - Fatu galuega fa'atino ma fuataga ia talafeagai ma fa'anaunauga ma taunu'uga

Galuega fa'atino

    - Galuega e ausia ai tomai ma agava'a fa'atulagaina
    - Fa'amatala pe fa'aapefea ona maua ia tomai ma agava'a ft. fai se fa'asalalauaga i se nusipepa, fa'alogo ma matau autu, fa'amatala se tala, au'ilii'ili auala e maua ai se tali

Fuataga

    - O fuataga o ata/ galuega/ po o mau fa'aalia e tamaiti ua latou maua / ausia le a'ano o fa'anaunauga ma taunu'uga
    - Ft. Ata tusi, tautalaga, galuega i vaega, lipoti, tala tusia, sa'ilii'iliga fa'asaienisi...
    - Tapā alaga'oa ua iai i le taimi nei ma va'ai po o le a le talafeagai ma faanaunauga ma taunu'uga, ma fai suiga mo'omia
  10. A'oa'o autu i taimi fa'atulagaina

Fuafuaga Fa'aletausaga

O fuafuaga faaletausaga olo'o avatu i le Tomatau ua na o ni fa'ata'ita'iga o se fa'ata'otoga o autu ua atagia mai le auiliiliga o le Ta'iala e talafeagai mo le a'oa'oina o le Gagana Samoa i tausaga ta'itasi.

E fautuaina a'oga ina ia fa'atino pea e outou le au'ilii'ilina o le Ta'iala ma fa'ata'tia a outou fuafuaga fa'aletausaga e talafeagai ma le si'osi'omaga o la outou a'oga. E tele aoga o lo outou au'ilii'ilina o le Ta'iala. O se fa'ata'ita'iga ole'a mafaia ai ona iloa autu e ono tu'ufa'atasi ai a'oa'oga mo ni tausaga se lua pe sili atu fo'i nai lo le tofu lava o le tausaga ma ona autu. O se avanoa lelei fo'i lea e fa'aputuputu ai alagaoa o se autu e mafai ona fa'aaoga i so'o se tausaga. E faigofie la ona galulue fa'atasi faiaoga ma fefa'asoa'i e le gata i galuega fa'atino ae fa'apena fo'i .

A fa'ata'atia se fuafuaga fa'aletausaga e ao ona:

1. au'ililili tulaga olo'o mo'omia ona ausia e tamaiti – olo'o ta'u mai i fa'anaunauga ma taunu'uga o le Ta'iala mo le tausaga lenei
2. au'ililili Ta'iala mo isi mata'upu ma matau feso'ota'iga
3. fesiligia tamaiti i autu olo'o fiafia latou i ai
4. au'ililili alaga'oa olo'o maua i totonu o le a'oga fa'apea le si'osi'omaga o le a'oga ft. o tusi olo'o iai, o ata pu'e, ata fa'asolo, o ni maimoaga/fa'alapotopotoga/ofisa e ono asiasi i ai tamaiti, o ni tagata e iai tomai fa'apitoa e ono fai se tautalaga i tamaiti
5. matau aso fa'apitoa ma isi fa'atinoga i nu'u ma alalafaga o iai a'oga e ono fa'aaoga ft. o aso o talomua, aso o fa'alelega pepe, aso o ni asiasiga, o se fa'asao a le nu'u, mf.
6. manatua po o le a lava le autu filifilia ma alaga'oa o iai, o le auga ia galuea'ina i fa'atinoga le ausia o fa'anaunauga ma taunu'uga ua fa'ata'atia i le Ta'iala o le mata'upu. O lona uiga ia tautu lava fa'atinoga i le ausia o taunu'uga ae le na'o le fa'aalu ai o le taimi o tamaiti.

O fuafuaga fa'aletausaga olo'o avatu olo'o fa'amau ai nisi tusi e fetau i le autu. E le fa'apea la e fa'aaoga uma fa'atinoga ma mataupu olo'o i tusi. E fua vaega e fa'aaoga o tusi ua ta'ua i le fetau i fa'anaunauga ma taunu'uga ua fa'atulagaina i le Ta'iala. O lona uiga e tatau ona filifili tonu le faia'oga i galuega e fa'aaoga mai tusi ia ona o le talafeagai ma mana'oga o le Ta'iala.

VAEGA III FA'ATA'ITA'IGA MO TAUSAGA TA'ITASI

TAUSAGA 4

Fuafuaga faaletausaga Tausaga 4-6

Vaiaso	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<u>KUATA 1</u>	<u>Olaga o le aiga Samoa.</u>			<u>O talatuu ma fagogo.</u>			<u>Si'osi'omaga.</u>		<u>Ta'aloga ma Aganu'u.</u>	
Vaiaso	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<u>KUATA 2</u>	<u>Gasesega o mea'ai sāmōa.</u>		<u>Tagata Ta'aalo Tala fa'amatala.</u>			<u>O Tusi 'ese'ese ft. Tusi fa'anoi, tusi i se uo, tusi i le fa'atonu</u>			<u>Su'ega</u>	<u>Ta'aloga fa'asāmoa.</u>
Vaiaso	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<u>KUATA 3</u>	<u>Fa'asao</u>			<u>'Auala fa'atekonolosi</u>			<u>O Solo</u>		<u>O fa'ailoilo.</u>	
Vaiaso	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<u>KUATA 4</u>	<u>Fa'alavelave Faanatura</u>			<u>Ala fa'asalalau.</u> <ul style="list-style-type: none"> • Nusipepa • Televisi • Leitio Fa'asilasilaga eseese ft. faapisinisi, o se fono			<u>Aso fa'ailogaina.</u>		<u>Su'ega.</u>	

AUTALAGA (Unite)

'Autu: Olaga Talavou

		Tausaga	Matā'upu e aofia ai.	Taimi
		4	Gagana Samoa, Saienisi, Va Fealoa'i, Expressive arts.	3 – 4 vaiaso.
Alafua	Alafua Lagolago	Fa'anaunauga 'ia 'ausia	Taunu'uga	'Anomatā'upu
Fa'alogo & Tautala:	Fa'atinoga ma Auala e Fa'aaoga	<i>FTF4.1 Filifili ma feaofa'i i se tulaga ua fa'asolo ina mautu mau e faailoa ai foliga ma uiga o fa'amatalaga, ma auala 'ese'ese e matau ai manatu'au ma lagona, ma fatua'i manatu i fa'amatalaga tu'utaliga</i>	Faitaugalaulu FTF4.1.1 Feaofa'i i se tulaga ua fa'asolo ina mautu mau e fa'ailoa ai foliga ma uiga o le gagana tautala ma fa'aaoga ni auala 'ese'ese e talafeagai e matau ai uiga tu'usa'o, ma sufi ai uiga natia o se mataupu	Va'ai i le Ta'iala o le Gagana Samoa itulau 53-54
Faitau ma Matau:		<i>FMF4.1 Filifili ma feaofa'i i se tulaga ua fa'asolo ina mautu, mau e fa'ailoa ai foliga ma uiga o fa'amatalaga tusitusia, ma auala 'ese'ese, e solo lelei ai le faitau ma atina'e ai le loloto o lo latou malamalama i uiga o tusitusiga</i>	Sufiga o tala ma manatu FMF4.1.1 Feaofa'i, ma fetu'una'i auala 'ese'ese e solo lelei ai ma sa'o le faitau, ma sufi ai le loloto o nisi o manatu olo'o i tusitusiga ma ata Va'ili'iliga o faitaugalaulu FMF4.1.2 Fa'aaoga auala talafeagai, i se tulaga ua fa'asolosolo ina mautu, e matau ai uiga tu'usa'o ma amata ona au'ili'ili uiga natia o se tusitusiga	Va'ai i le Ta'iala o le Gagana Samoa itulau 53-54
Tusitusi ma Fa'atino:		<i>TFF4.1 Fa'aaoga i se tulaga ua tele ina mautu mau e fa'ailoa ai foliga ma uiga o fa'amatalaga tusitusia, ma fa'alautele fa'aaogaga o auala talafeagai i le tausaga lenei e fuafua, fatu, iloilo ma faailoa ai tusitusiga ma fa'atinoga</i>	Tusiga TFF4.1.1 Tusi sa'o le gagana i se tulaga ua tele ina mautu Fatua'iga TFF4.1.2 Fa'alautele auala 'ese'ese e aoao ai manatu mo tusitusiga, fa'avasega, tusitusiga muamua, iloilo le ausia o le 'auga i le fa'aaoga o le fuafa'ataata, teuteu ma fa'ailoa i isi	Va'ai i le Ta'iala o le Gagana Samoa itulau 53-54

MATĀ'UPU 'AUTŪ

Va'ai i le Ta'iala o le Gagana Samoa itulau 53-54 olo'o iai le tele o galuega fa'atino e mafai ona fa'aaoga i le autalaga leni. O nisi nei o galuega e mafai fo'i ona fa'aopoopo i ai.

Fa'atinoga 1 Fafaguina o mea ua iloa

Fafaguina o mea ua iloa

- Fa'amata o a ni mata'upu e aofia i le autu 'O lo'u olaga talavou'?
- Fa'amatala nisi o aga tausili o le fa'asamoa e ono aofia ai?
- Fa'ailoa nisi vaega o le vaogagana e aofia ai.
- Afai ole'a fai a'oa'o le 'autū leni i lau vasega, o a ni galuega fa'atino e te tapena i ai?

Fa'atinoga 2 Faitau ma matau le 'auga, aumatau, fa'avasegaga

1. Faitau ta'ito'atasi le 'autū 'O lo'u Olaga Talavou'
2. O le a le 'auga? O ai le aumatau? E fa'apefea ona e iloa?
3. Fa'ailoa vaega tetele o le 'autū ma fa'atalanoa matā'upu olo'o aofia i vaega tetele ft. o le amataga, ogatotonu, fa'ai'uga (fa'ailoa po o fea e amata ma uma ai vaega tetele ua fa'aalia)
4. Fa'amatala le aoga o palakalafa ma matā'upu olo'o aofia ai. Fa'aaoga pusa olo'o avatu e fa'ailoa ai. Va'ai fa'ata'ita'iga olo'o avatu i pusa

Autu : O lo'u Olaga Talavou

AOGĀ/GALUEGA A PALAKALAFĀ

Palakalafa 1

- folasaga, ta'u mai le taimi olo'o fa'aatu i ai le tala – o aso la

O aso o le mativa ma le le tagolima. O aso o le taugofie ma le faigofie o le olaga, e ui 'ina faigata le fa'atinoina o fe'au, 'ae pei o le selo le faiga i taimi o le malosi. O aso fo'i ia, pito sili 'ona fiafia o lo ta olaga ma fa'agalogata, ma e pei 'o se ata fa'asolosolo pea i lo ta mafaufau i taimi 'uma o lo ta olaga.

E le mafai 'ona galo ia te a'u le nu'u sa galulue ai o'u matua i le Ituotane i Savai'i. O le nu'u lea sa 'ou fa'apea lava a'u ia, o le matou nu'u, 'ae fa'atoa 'ou iloa mulimuli ane, e leai. O aso na, e leai se eletise. E mumu i moli penisini, 'ae na'o ni nai aiga, o le tele e mumu i molitu po o moli matagi. E vave 'ona tape moli, ne'i vave 'ona 'uma le karasini, 'ae fa'aauau fa'asausauga a tagata i le masina, po 'o se ta'inafi a se lo'omatua ma se toea'ina e ula ai tapa'asamoa.

O mea'ai e tafu 'uma i le umukuka. E fai o le suavaia ai o mata, tafe ma le isupe a'o le afu latou e le matutu, leai ni se'evae, 'ae a taia le tagata i lata savali, e muliga fo'i le tu'i oti a David Tua i ana fusu'aga i se taliaga a se tagata ma te feto'ai. O nei fe'au 'uma, e natinati ne'i misi le voli o le afiafi.

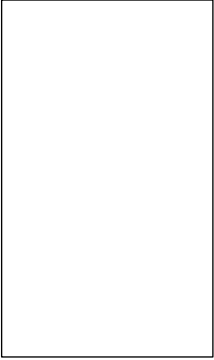
'Ou te iloa, e leai ma se fe'au fa'asamoa e le'i o'o i ai le a'oa'oga o matou e nai o'u matua 'aemasie ai le gasesega o taumafa fa'asamoa. O a'u e to'atele o'u uso matutua, 'ae to'atasi si o'u tuagane na matou nonofo. E alu lava ia e ta'a i kilikiti, 'ae o matou e faia 'uma fe'au. A o'o 'ina fai se taufolo, e leai se isi e malolo, e tofu le tagata ma lana fe'au e fai, o le isi e valupopo, pusa le umu, toli 'ulu, 'ae sauni mai isi e tunu 'ulu ma fofoe. O a'u lava ia, o le taofi tanoa a lo'u tama i le taimi e tu'i ai 'ulu.

E vela loa le taufolo, o le taimi pito malie lena i nai o'u uso matutua, e tiga le mama, 'ae fa'atonu e lo'u tama e fai 'ulalau'fa'i ma sei, tuliususu ma savavali loa e 'ave le tanoa i aiga olo'o iai tama ma tina matutua o le 'aulotu. 'Ae mua la pea fetau le savavali atu ma le sau o se pasi mai Salelologa ua fo'i mai le uafu ma se pasese tumu. Ta te va'ai atu lava i nai o'u uso ua tutu ma faliu i tua, a o lo'u tama ua 'ata ma talo mai lona lima e savavali. E leai se isi o o'u uso e le lelei i le fifiina o le taufolo, o le faiga o fa'ausi ma isi taumafa fa'asamoa ua siamupini 'uma ai.

A o'o la i aso e fai ai le faigalaufala, e atu 'uma nai o'u uso, aua e tata ma la'u mai, autalu, fa'amasina ma saka i le aso atoa ma la'u e fa'alala, fai o le vevela o le afi a'o le 'a'asa fo'i o le la ia, 'ou te iloa ana ni pa'u na fai i se falefaipa'u ua leva 'ona liu. E fai o le tigaina i le sakaga o laufala, 'ae se'i si'i mai fo'i le umu 'ulu e i ai se ina'i, na o le miti eleni se'iloga e mata i se matafagota fa'atoa e iloa sina fasi i'a,

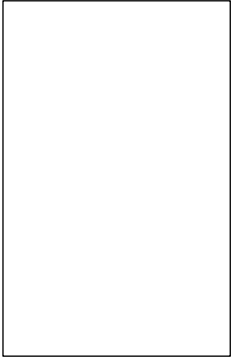
MATĀ'UPU O AOFIA AI

- lagona o le tusitala i taimi o tuana'i

aua , ai lava na o le tasi se 'apa eleni na fa'amanogi ai, a'o le miti toetiiti tumu le 'ulo.

'Ai ua tau leai ni manufelelei ma ni meaola fetolofi i luga o le lava, 'ina ua nofoia e tagata o le nu'u. 'Ou te iloa fo'i, ua ola sa'oloto nai meaola, 'ina ua leai le 'au'aimago ma le 'au'aikuava, sa fa'atama'ia mea'ai a nai manu. O le matou masani lea ma nai a'u uo o le matou nu'u sa fai i aso ia, o le sosola i luga o le lava e fa'atama'ia fua o nai la'au. Talofa e, e le mafai 'ona galo.

(O autu 'u'umi fa'apea, e mafai 'ona vaevae i palakalafa e a'oa'o auaua'i i vaiaso olo'o a'oa'oina ai le unite ma fa'asolosolo ai le a'oa'oina o taunu'uga 'ausia.)

Fa'atinoga 3**Faitaugalaulu**

1. Faitau le tala leoleoa. Tatala le talanoaga i manatu fa'aalia i le autu. Tapena ni fesili e amata ai, fa'aaau ma fa'atumau le felafolafoa'iga. Ft.
2. O le a tonu le taimi o le olaga lea olo'o fa'amatala e le tusitala?
3. O le a le galuega a ona matua sa fai i le nu'u lea? O le a se 'upu na ta'u mai ai?
4. 'Aisea e fa'agalogata ai e le tusitala le nu'u lea?
5. 'Aisea ua fai mai ai le tusitala e taugofie le vai taimi lea?
6. O a ni a'oa'oga sa feagai ma le tusitala ma ona uso a'o i ai i le nu'u lea?
7. O a ni foliga va'aia o le tusitala pe a alu e tafu se mea'ai?
8. O a tonu fe'au e atu i ai uso o le tusitala pe a o'o i le taimi e fai ai?
9. O ai na fai fuafua i ai le taufolo?
10. O a ni la'ei o le 'aufaitaufolo pe a 'uma 'ona fai le taufolo?
11. 'Aisea e ususu ai? 'Aisea fo'i e fai ai 'ula ma sei?
12. O le a le ina'i o le umu?
13. O ai le 'au'aimago ma 'au'aikuava?

Fa'atinoga 4**Fa'atusatusaga**

O le tala olo'o fa'ailoa ai mo'omo'oga o le tusitala mo aso ua te'a. O lona taofi fo'i e sili lava aso la. O lea sou taofi i le manatu o le tusitala?

1. Fa'atumu pusa o i lalo i fa'amatalaga mai le tala.
2. Fetufaa'i ma sau paga.

O aso la (manatu o le tusitala)	O aso nei (o lou manatu e tusa ma lou iloa)	Suiga lelei? O le a sou manatu? Aisea?
ft. sa leai se eletise	ua toe itiiti so'o aiga uma i le eletise	?

Fa'atinoga 5

Iloiloga o le vaogagana:

1. Faitau, sipela, ma fa'aaoga i ni fuai'upu.

(taugofie, mativa, faigofie, faigata, fa'agalogata, fa'asausauga, galulue, gasesega, taufolo, valupopo, fa'amasina, ina'i, faigata,)

2. Sa'ili 'upu fa'avae:

(fa'asausauga, gasesega, fa'aaoga, savavali, 'ai, fa'alala, nofoia, sosola)

3. 'Upu uiga tutusa:

fa'agalogata

nu'u

mea'ai

natinati

fa'atama'ia.

4. 'Upu uiga fa'afeagai:

sa'oloto   faigofie   tama

talavou   'a'asa

mativa   fa'atama'ia

5. Fa'aaoga le 'upu 'miti' i ni fuai'upu uiga 'ese'ese.

'miti'

6. Talanoa i uiga natia o fa'aupuga ia ma fa'aali o latou manatu: (Aua ne'i maotua le tatalaga 'ae fuafua pea i uiga olo'o fa'aaoga e le tusitala i le 'autu.)

- O aso o le mativa ma le le tago lima.
- E pei e selo le faiga o fe'au.
- E fa'aaauau fa'asausauga i le masina.
- E natinati ne'i misi le voli.
- Ua tutu ma fultua i tua.
- A na fai i se falefaipa'u ua leva ona liu.
- Ua ola sa'oloto nai meaola.
- Ua siamupini 'uma ai.
- Suavaia o mata.

7. Segila ma le Pelulale:

Ft. O a'u e taofiofia le tanoa. / O matou e taofiofia tanoa.

8. 'Upu o Taimi:

Ft.

- Ua vela manaia le fa'alifu a nai tama. (Taimi mae'a)
- Sa fai le faigalaufala a lo'u tina ma o'u uso. (Taimi ua te'a)
- Olo'o fai le ta'aloga i le va o le Manu Samoa ma Iapani. (Taimi nei)

9. 'Upusoso'o: (ma, 'ae, 'ona, 'ina ua, se'iloga)

Ft. Sa fai le umu a lo'u tama **ma** o'u uso.

Ua sa sa 'oe **'ona** e toe alu i Apia pe a tu'ua le a'oga.

Na 'ou fia alu atu lava i lou asofanau **'ae** musu lo'u tina.

'Ou te iloa **se'iloga** ua tu'ua a'oga fa'atoa maua atu se avanoa.

Na o'o lava le galuega **'ina ua** te'a le timu.

Fa'atinoga 6

Fatua'iga o tusitusiga:

1. Talanoa ma lisi i lalo ni suiga ua iai i le nu'u i le taimi nei sa le i ai i aso ua mavae.

Ft. ua nofoia e tagata.

Ua iai le eletise.

2. O a ni mau mai le autu e ta'u mai ai e le'i faigofie le olaga o le tusitala sa ola ai.
Lisi i lalo.

Ft. tafu mea'ai i le afi.

Leai se eletise.

3. Fa'atinoga o se umu 'ulu ma le miti. Talanoa ma lisi i lalo mea e mana'omia e fa'atino ai.

Ft. fafie/pulu

Toli 'ulu / popo

4. Fa'amatala au fe'au e masani 'ona fai i le fale.
5. Fa'amatala sau tala i se mea e te fiafia i ai.

Ft. mea'ai / ta'aloga / uo

6. Filifili se tagata olo'o a'afia i le tala e tusi i ai sau tala / sau solo /o ni au fuai'upu.

(Fuafua 'uma tusitusiga i le malolosi o au tamaiti)

Fa'atinoga 7

Galuega Fa'aopopo:

1. Fa'atinoga o se mea'ai Samoa.
2. O a ni galuega taulima fa'asamoa e lalaga mai i laufala? Talanoa ma fefa'aalia'i manatu.

Fuafuaga o se lesona

Autu: 'upu o le vaogagana i ona fa'aaogaga 'ese'ese.

Poto masani:	Olaga talavou. Fa'atalanoa. Fa'aaoga se siata e lisi ai manatu autu o le talanoaga e fatua'i ai tusitusiga.
Taunu'uga	Ua mafai e tamaiti 'ona: <ul style="list-style-type: none"> • fa'atino tusitusiga 'ese'ese e fa'aaoga i ai 'upu o le vaogagana o le 'autu. • filifili se 'upu mai le autu e fai ma ana autu e tusi ai sana tala / fuai'upu.
Fuafa'atau	<ul style="list-style-type: none"> • Fa'aaoga 'upu i fuai'upu. • Liliu 'upu segila i le pelulale. • Liliu fuai'upu pelulale i le segila. • Tusi le tala.
Fa'atinoga	Galulue i vaega. (Pule 'oe i le fa'avasegaina o lau vasega) <ul style="list-style-type: none"> • Fa'aaoga 'upu i fuai'upu. • Tusi 'upu fa'afeagai o 'upu. • Talanoa i uiga o fa'aupuga. • Lisi i lalo tapenaga o le faiga o le umu. • Vase lalo o 'upu olo'o fa'amatala ai 'upu o le fuai'upu. • Tusi sau tala / solo
Fuataga	<ul style="list-style-type: none"> • Galuega i vaega • Fa'atinoga ta'ito'atasi. • Vasega atoa. • Fa'atinoga a vaega.
Autaluga	Ua mafai 'ona e - fa'aaogaina 'upu i fuai'upu / tusia se tala / solo. Ua iai ne mea ua e a'oina ma ii lenei lesona?

AUTALUGA A LE FAIA’OGA:

1. O a tulaga o lo’o iai tomai ma agava’a o tamaiti i le fa’atinoga o tusitusiga i le Unite Ienei?

2. O a ni tomai ma agava’a o tamaiti sa tatau ‘ona fa’aleleia i le Unite Ienei?

3. O a ni tulaga ua suia i fa’atinoga a tamaiti? Ft.

- Fuafuaina o tusitusiga

- Fatua’iga o manatu

- Fa’aaogaga o le gagana

- Fa’ata’atiaina o fuafa’ataau.

4. O a ni fa’atinoga e soso’o mai mo le fa’aleleia atili o tomai ma agava’a o tamaiti i tusitusiga?

AUTALUGA A TAMAITI:

1. O A NI MAU A TAMAITI I SUIGA SA FA'ATINOINA?

O a tulaga sa lelei mo latou?

O a ni suiga latou te fautuaina?

AUTALAGA (Unite) Tausaga 5.

Autu: GASESEGA O MEA'AI FA'ASAMOA

		Tausaga	Matā'upu e aofia ai.	Taimi
		5	Gagana Samoa, Saienisi, Va Fealoa'i, Expressive arts.	3 – 4 vaiaso.
Alafua	Alafua Lagolago	Fa'anaunauga 'ia 'ausia	Taunu'uga	'Anomatā'upu
Fa'alogo & Tautala:	FATUGA	<i>FTF4.1 Filifili ma feaofa'i i se tulaga ua fa'asolo ina mautu mau e fa'ailoa ai foliga ma uiga o fa'amatalaga, ma auala 'ese'ese e matau ai manatu'utu ma lagona, ma fatua'i manatu i fa'amatalaga tu'utaliga</i>	Faitaugalaulu FTF4.1.1 Feaofa'i i se tulaga ua fa'asolo ina mautu mau e fa'ailoa ai foliga ma uiga o le gagana tautala ma fa'aaoga ni auala 'ese'ese e talafeagai e matau ai uiga tu'usa'o, ma sufi ai uiga natia o se mataupu	Va'ai i le Ta'iala o le Gagana Samoa itulau 53-54
Faitau ma Matau:		<i>FMT5.1 Au'ili'ili fatuga tusitusia u'umi ua aofia ai matā'upu 'ese'ese ma atinae atili tomai o fausaga o fatuga e tusa ai ma o latou auga, aumatau, ma manatu</i>	Auga, auma tau, manatu FMT5.1.1 Au'ili'ili ma fa'amatala le auga, aumatau, ma manatu o fatuga o le tausaga lenei Auivi ma aga o fatuga FMT5.1.2 Auiliili vaega ma aga o fatuga ma fa'afeso'ota'i i auga ma le aumatau Faitaugalaulu FMT5.1.3 fa'ailoa uiga tu'usa'o ma uiga natia o i fatuga ma ia fa'alatele mau e lagolagoina manatu FMT5.1.4 fa'avasega manatu 'utu ma manatu fa'aamoamotali i ni ata ma fa'alatele manatu lagolago	Va'ai i le Ta'iala o le Gagana Samoa itulau 69-71
Tusitusi ma Fa'atino:		<i>TFT5.1 Tusi fatuga 'ese'ese i se tulaga ua tele ina mautu fa'avasegaga, ma ua siitia tomai ma agava'a e fatua'i manatu e tusa ma auga ma aumatau</i>	Auga, aumatau, manatu TFT5.1.1 fuafua ma tusi fatuga ua aofia ai vaega fa'atulagaina mo auga ma aumatau, ma ua tele ina lelei ona fatua'i o manatu ma ua iai ni fa'alatele Auivi ma aga o fatuga TFT5.1.2 Au'ili'ili ma fa'aaoga auivi ma aga o	Va'ai i le Ta'iala o le Gagana Samoa itulau 69 -71

			fatuga fa'atulagaina ia latou tusitusiga, ma faamasani i fa'ava'a eseese e toe fa'aupu ai manatu o tusitusiga	
Tusitusi ma Fa'atino:	GAGANA	<i>TFG5.1Fatu ni tusitusiga e solo lelei ma lautele le fausaga o manatu ina ua mafai ona tu'ufa'atasi fuaiupu 'ese'ese i palakalafa ma ua mafai ona felua'i le gagana ia talafeagai ma auga ma aumatau</i>	<p>Kalama TFG5.1 fa'aaoga fa'ava'a o fatuga 'ese'ese ma tu'ufa'atasi fuaiupu i palakalafa ma felua'i fausaga o fuai'upu ia talafeagai ma auga ma aumatau</p> <p>'Upu TFG5.1.2 fa'aaoga tatau le vaogagana o 'autu o tusitusiga, o 'upu talafeagai e anoa ai fa'amatalaga; ma fa'aaoga upu soso'o i le va o fuai'upu ma le va o palakalafa ina ia sologa lelei manatu o le fatuga atoa</p>	Va'ai i le Ta'iala o le Gagana Samoa itulau 67-68

MATĀ'UPU 'AUTŪ

Fa'atinoga 1   Faitau ma matau le 'auga, aumatau, fa'avasegaga

Va'ai i le Ta'iala o le Gagana Samoa itulau 62-72 olo'o iai le tele o galuega fa'atino e mafai ona fa'aaoga i le autalaga leni. O nisi nei o galuega e mafai fo'i ona fa'aopoopo i ai.

1. Faitau ta'ito'atasi le 'autū 'Faiga o le Taufolo'
2. O le a le 'auga? O ai le aumatau? E fa'apefea ona e iloa?
3. Fa'ailoa vaega tetele o le 'autū ma fa'atalanoa matā'upu olo'o aofia i vaega tetele ft. o le amataga, ogatotonu, fa'ai'uga (fa'ailoa po o fea e amata ma uma ai vaega tetele ua fa'aalia)
4. Fa'amatala le aoga o palakalafa ma matā'upu olo'o aofia ai. Fa'aaoga pusa olo'o avatu e fa'ailoa ai. Va'ai fa'ata'ita'iga olo'o avatu i pusa.

AOGĀ/GALUEGA A
PALAKALAFĀ

Palakalafa 1

- Fa'aילו tagata olo'o aofia i le autu ft. Safo, Nina, Ete
- Fa'aילו le autu 'tapena se taufolo'

Autu: Faiga o le Taufolo.

“ Safo, Safo! Nofo vave i luga e fafagu Nina 'e te lua o e tapena se taufolo. O lea ua 'ou manatua, o nei e omai ai nai a'u uo fili'afa, e fili fa'atasi a matou 'afa, ma fai fo'i sina evaga latou,” o le taufagu fa'anatinati atu lea a 'Ete le tama o Safo.

Ua nofo ane nei i luga Safo, ua vala'au, “ Nina, alu e uluulu le ogaumu. Tope, i ita fo'i le toea'ina.” “ Oi! fa'apea 'ea lou tama o ni pologa mea nei. Fa'atali o lea e le'i usu tagata i le paipa,” o le tali ita lea a Nina i lona to'alua. Ua alu atu nei Safo, ua tata fafie, 'ona fa'asolo atu loa lea e toli 'ulu 'aveloloa, ua matua'i matutua o le a palalasi.

Ua savali atu nei Safo ma le 'ato 'ulu aga'i i le umukuka ma pusa loa le umu. Na 'uma loa 'ona fetui le umu, pisi loa ma Nina e 'ave 'ulu i luga o le umu ma fa'apulou i pulu popo. O le taimi lena e pei o le pe'ape'a lima o Safo i le valuga o popo ma ua 'i'ila fa'asoloatoa ai ma le tino e pei na u'u i se fagu'u Samoa. Na tope le tatauina o le niu aua o lea e pei e siva fo'i Nina ia i le fofoe'ina o 'ulu tunu ma tu'u i luga o laufa'i.

Na to le sela ma saofa'i ane loa Safo i lalo i le isi itu o le tanoa, a o le isi itu o le fafine o Nina. Ua iloilo le 'autu'i e Safo, po ua mau lelei fasila'au ma'ai e tolu, olo'o tutu'i aga'i i le mata o le 'ulu e le matua tele, e tu'i ai 'ulu o le taufolo. O Nina fo'i ia, olo'o nofo ma lana fasila'au umi e pei 'o se tui e 'eu 'ese ai fune ma fatu o 'ulu.

O le taimi lena e le'o malolo le 'aufiliafa, fai o le o o gutu, a o lima fo'i ia ua le malolo, aua fo'i o lea ua iloa olo'o fai le taufolo.

Ua 'a'apa atu nei Safo i le 'apavai ma fufulu loa lana 'autu'i ma sauni o le a tu'i 'ulu. Ua le malolo lima o Safo, o le tino ma le ulu e pei o la e siva i se sasa, ua leiloga se mea e o aga'i i ai ona lima, 'ae talofa e, isi fafine o Nina, e o fa'atasi lava le tanoa ma lona tino, a'o ona lima olo'o mau pea i le tau taofiofina o le tanoa. A koma Safo, ua maua le avanoa o le fafine e i'o 'ese ai fatu ma fune. O aga ia a le fafine nofo tane 'o se aiga, e le malolo, e mu mata i le ta'inafi i aso 'uma.

Ua 'uma nei 'ona tu'i 'ulu, ua u'a lelei, 'ona fa'asaga atu loa lea o Safo ua tolo le niu. E teu lava e Nina le umu ma to'u lava. “O lou tama o le fiasiu ia, fa'apea lava ia o se mea faigofie, na'o le fa'aalu lava o le savili 'ae le mafai se mea.” “ I'o mai ma'a 'a'asa i totonu o le tanoa e tolo ai le niu 'ae soia le pisa so'o, toetiiti fo'i o'u ita.” Ua sasa'a atu e Safo le suka i luga o ma'a vevela, ma sisina atu lava i le pe'epe'e. Ua 'amata nei 'ona 'ena'ena ma usi manaia le niu o le taufolo. Sa fa'asaga atu loa Safo ua fifi puta o le taufolo ma tu'u i totonu o le niu,

MATĀ'UPU O AOFIA
AI

- fai se taufolo mo mālō
- o Safo o le atali'i olo'o fa'atonu e fai le taufolo ma Nina

a’o lo’o alo lava le fafine nofotane e lalagi laumaopo e fifi i ai le taufolo.

E muamua lava tofo le kuka. “Oka! O le matua mea lelei lava o le fai taufolo a lau tama Nina.” “Se! Se’i soia ia le gugutu, e sili ai pe ‘ana matua’i avatu se ‘apafafano lele e asu ai sau taufolo e ‘ai, ma se’i tu ia i luga e sau e tao le umu.” Ua pulou le suavai a Safo ma si ona to’alua.

Ua savali atu, sala mai le laufa’i, ua sae ma fai ai lana ‘ula laufa’i, fa’asaniti ma lona ‘ie, ua iloa lelei atu lana tatau, sulu ma lona sei mumu, si’i ma le tanoa ma savali loa i le fale o le ‘aufili’afa ‘ae mulimuli atu le fafine ma le ‘ato laumaopo. Na tatagi le ususu a Safo, e pei o le a le velo i lalo o ‘afa a toea’i’ina ‘ae alo ane e tali le ma’au o le augasese. Sa pasi atu tuaniu e fa’aaoga e tui ai puta, ‘ae ua pisi ane fo’i ma le lo’omatua latou e pasi le tipoti koko vevela e molimoli ai le lololo o le taufolo niu.

Ua ‘ata fiafia Safo, ‘ina ua taso’oso’o atu fa’amanuiaga a le ‘aufili’afa ia la’ua ma si ona to’alua. “Safo, ia maguia lava oulua ma si ou ko’alua, malo le kaukua, fa’afekai le gasese, fa’afekai le fa’aaloalo.” Ua fa’asaga atu nei i lona to’alua ma fai atu, “Ou te le’i fai atu fo’i ia te ‘oe, ‘aua le tomumu pe a fai fe’au, ua e va’ai la ‘oe i fa’amanuiaga ia ua ta maua.”

Fa’atinoga 2

Faitau ma matau le faiga o le taufolo

Fa’aaoga fa’amatalaga o i le autu e fa’atino ai galuega nei:

1. O a mea e mana’omia i le faiga o le taufolo?
2. O a la’asaga o le faiga o le taufolo?
3. Tusi i lalo – fa’aaoga le pusa olo’o avatu.
4. Fa’atalanoa i vaega ma teuteu

Faiga o le _____

E mana'omia:

Fa'asologa

Fa'atinoga 3

Faitaugalaulu

1. Galulue ta'ito'alua e tali fesili.
2. Fa'ailoa fesili e fa'atatau i uiga tu'usa'o ma fesili e fa'atatau i uiga natia.
  - i. O ai e fa'atatau i ai le 'aufili'afa?
  - ii. O ai le fafine nofotane?
  - iii. 'Aisea na le malie ai Nina?
  - iv. 'Aisea e lalagi ai laumaopo? 'Aisea e fa'aaoga ai tuaniu?
  - v. O le a se fa'ailo e iloa ai ua vela le taufolo?
  - vi. O le a le taufolo lea na fai? O le a le 'ulu e fa'aaoga i le faiga o le taufolo?
  - vii. E tofo muamua le kuka. O ai e fa'atatau i ai?
  - viii. O le a se mea na alu lelei ai le aiga o le taufolo?
  - ix. O le a le tau na maua e Safo ma lona to'alua?
  - x. O le a le tatau?
  - xi. O le uiga o le fuaitau 'e tali le ma'au o le 'augasese'?
  - xii. O a mea olo'o fa'atusatusa i le fuaiupu lea: "Ua le malolo lima o Safo, o le tino ma le ulu e pei o la e siva i se sasa, ua leiloga se mea e o aga'i i ai ona lima",
  - xiii. O ai e ana le va'aiga olo'o fa'amatala i le fuaitau lea "O aga ia a le fafine nofotane 'o se aiga, e le malolo, e mu mata i le ta'inafi i aso 'uma.
  - xiv. Fa'amata o le a se va'aiga a le fafine nofotane i lea fuaitau?
  - xv. Aisea e fa'aese'ese ai i le fa'asamoa nafa o le fafine nofotane? O a talitonuga olo'o fa'avae ai ia faiga?
  - xvi. Fa'amatala aga tausili olo'o afifi i le faiga o le taufolo.

Fa'atinoga 4

Iloiloga o le vaogagana

1. Faitau, sipela, su'esu'e i uiga ma fa'aaoga i fuai'upu.

evaga, uluulu, 'aveloloa, fetui, fa'apulou, 'autu'i, tanoa, pulou, tu'iga, u'a, lololo, lalagi, tafolo, fa'asaniti, ususu, fifi, fa'amanuiaga, 'aufili'afa, tuaniu, laufa'i)
2. Talanoa ma fa'aaoga 'upu ia i o latou uiga 'ese'ese i ni fuai'upu.

Ft. tanoa – faimea'ai / tu'ikoko / palu'ava.

fifi, fili, pulu, mata, fatu.
3. Upu fa'aaloalo.

Umu, 'ulu, ulu, lima, tafolo, tanoa faimea'ai, umukuka, 'ata'ata
4. 'Upu e mafai 'ona sui ai 'upu olo'o vase lalo, 'ae 'aue ne'i suia ai le uiga o le fuai'upu.
  - O lea fo'i se'i fai sina evaga latou.

- Ua pe'ape'a le gaioi a Sina 'ina ua fai atu e alu e tafao.
- Vave le toliga o 'ulu na o le palasi.
- A koma le tagata i le faiga o fe'au e le 'ai aisakulimi.
- 'Aua le veloga i lalo la'u 'ato.
- O ai la e ususu mai o?

5. Tofu le vaega ma le latou fuai'upu e talanoa ma velo 'aso i ai.

Gagana fa'atusatusa:

- E pei o le pe'ape'a lima o Mika.
- E pei e siva fo'i Lala ia i le fofoeina o 'ulu.
- Ua 'i'ila le pa'u e pei sa u'u i se fagu'u Samoa.
- O le tino ma le ulu e pei o la e siva i se sasa.
- E o fa'atasi lava le tino ma le tanoa.

6. Uiga o fa'a'upuga ia:

O ai e fa'atatau i ai:

- O le fafine nofotane.
- O le 'aufili'afa.
- O le sogaimiti.
- E muamua tofo le kuka.
- O le 'augasese.

7. O le a le ituaiga gagana olo'o tusia ai le fuai'upu olo'o i le palakalafa mulimuli o le tala.

8. Toe tusi i lona tusiga sa'o e tatau 'ona i ai.

"Ia Safo, maguia lava oulua ma si ou ko'alua. Malo le kaukua, fa'afekai le gasese, fa'afekai le fa'aaloalo."

9. Upu o Taimi:

Taimi Tuana'i / Sa /Na ft. Na fa'asala Tui 'ona ua pisa i le taimi o le vavao. Sa alu le asiasiga i Savai'i i le vaiaso ua te'a.

Taimi Nei – Olo'o/ ft. Olo'o fai le filiga'afa a toea'i'ina i lo matou fale.

Taimi Mae'a – Ua / ft. Ua alu e fa'atau.

10. Fa'aali manatu i le fa'aupuga lea.

'Aisea e fa'apea ai tagata pe a tuliususu se ona – O ai la e fifi mai ana taufolo ua leva le po?

E iai se feso'ota'iga ma le 'autu?

11. Fa'apea o 'oe o se tasi o toea'ina lea sa 'ai lana taufolo. (le 'aufili'afa)

Fa'amatala ou lagona. (pe tutusa ma taufolo sa e 'ai muamua ai)

Fa'atinoga 5   Fatua'i ni solo

1. Fatua'i ni solo e fa'aaoga ai mata'itusi o 'upu.Fa'asolo aga'i i lalo. (acrostic poem)

Ft. (Taufolo)

Tafia ola e, ua

Tautua

Auoi! 'Isa,

Alofa

'Uma la i

Usita'i

Faiga a le taufolo

Fa'amaoni

Ofo, se'i

Onosa'i

Lu lu lo ta tino,

Liua

'Ova le lololo.

Olioli.

Fa'atinoga 6   Sāsā

1. Fa'atino se sasa e fa'aaoga ai gaioiga o le faiga o le Tafolo.

- Toli 'ulu
- O'a popo
- Valu popo
- Tatau le niu
- Fofoe 'ulu
- Tu'i 'ulu
- Fifi le tafolo
- Pasi i matai

Fa'atinoga 7   Fa'atino le faiga o le taufolo

1. Fa'atino le faiga o le Taufolo i se Aso Faraile.
2. Tapena mea e 'aumai.
3. Tu'u le avanoa e matau ai e tamaiti le faiga o le taufolo 'ae va'ai ni matua e fesoasoani i le fa'atinoga po ni tamaiti fo'i o le Tausaga 8.
4. Va'ai le saogalemu o tamaiti.

Fa'amatalaga fa'aopoopo:

E mafai 'ona fa'aopoopo nisi fa'atinoga 'e te mana'o e a'oa'o i le 'autu lea. Fa'aopoopo ni pese o le taufolo ma solo e lagolago ai le a'oa'oina o le 'autu.

Fuafuaga o se lesona

'Autū: Tusitusiga

Poto masani:	Fa'aaoga se fa'afanua fa'alemafaufau e fa'aalia ai manatu aga'i i lo latou iloa i le 'autu. (mind mapping)
Taunu'uga:	Ua mafai e tamaiti ona: <ul style="list-style-type: none"> • Fa'aaoga 'upu 'ese'ese o le vaogagana i tusitusiga. • Fatua'i se tusitusiga aga'i i se 'autu.
Fuafa'atatau:	<ul style="list-style-type: none"> • Lisi i lalo 'upu o le vaogagana o le tafolo. • Fa'aaoga 'upu ia i fuai'upu. (fifi, fofofe, tunu, tu'i, u'a, susunu, tolo, tausami, lalagi) • Lisi i lalo le fa'asologa o le faiga o le tafolo. • Fa'atino le faiga o le tafolo. • Fa'amatala le faiga.
Fa'atinoga:	Galulue i vaega. <ol style="list-style-type: none"> 1. Lisi i lalo mea e tapena mo le gasesega o le tafolo. 2. Lisi lona fa'asologa i le fa'atinoga. 3. Fa'aaoga 'upu i fuai'upu. ('upu mai le vaogagana o le tafolo) 4. Fa'amatala uiga o fa'aupuga ia.<ul style="list-style-type: none"> - Ia u'a lelei le tu'iga o 'ulu. - Fetui lelei le suamalie ma le lololo o le niu. - E muamua tofo le kuka. - E mu mata i le afi. 5. Fa'atino vaega ia –<ul style="list-style-type: none"> - Toli 'ulu - Valu le popo - Tatau le niu - Tu'i le taufolo - Fifi puta - Tausami loa. 6. Tusi se solo aga'i le 'autu. (fa laina 'ae lua fuai'upu / fa'aaoga mata'itusi – acrostic poem) 7. Fa'ailoa fa'atinoga a vaega.
Fuataga:	Vasega atoa, galuega a vaega, fa'atinoga, galuega tusitusi.
Autalauga:	Ua mafai 'ona 'ou a'oina - le faiga o le tafolo/uiga o 'upu o le vaogagana /tusi le solo /mf.

AUTALUGA A LE FAIA’OGA:

1. O a tulaga olo’o i ai tomai ma agava’a o tamaiti i le fa’atinoga o tusitusiga i le unite lenei?

2. O a ni tomai ma ni agava’a o tamaiti sa tatau ‘ona fa’aleleia i le unite lenei?

3. O a ni tulaga ua suia i fa’atinoga a tamaiti? Ft.

- fuafuaina o tusitusiga

- fatua’iga o manatu

- fa’aaogaga o le gagana

- fa’ata’atiaina o fuafa’atatau.

4. O a ni fa’atinoga e soso’o mai mo le fa’aleleia atili o tomai ma agava’a o tamaiti i tusitusiga?

Autaluga a tamaiti:

1. O a ni mau a tamaiti i suiga sa fa’atinoina?
O a tulaga sa lelei mo latou?

2. O a ni suiga latou te fautuaina?

Alaga'oa e lagolago ai le a'oa'oina o 'autu:

- Tusi faitau-

Su'iga o le 'ula
Sua'ia a Malolo
Tuatara toea'ina
Sifi o le Mauga
Manogi o le lolo
Sinapati le Seila
Tulipe Uliuli
Tomatau
Scheme gagana Samoa tuai
Tusi Pemp
Tusi Kalama
Utugagana
Aiga o Tau
O le Auuso e to'atolu
Auiluma.

Pese:

O le toliga'ulu, a nai ali'i
E fai ai o le taufolo
A le sogaimiti
Fofoe le tunu 'ulu 'ia tu'i 'ia malu
A 'uma ona tu'i ma ususu

AUTALAGA (Unite) Tausaga 6.

Autu: TALATU'U MA FAGOGO

		Tausaga	Matā'upu e aofia ai.	Taimi
		6	Gagana Samoa, Saienisi, Va Fealoa'i, Expressive arts.	3 – 4 vaiaso.
Alafua	Alafua Lagolago	Fa'anaunauga 'ia 'ausia	Taunu'uga	'Anomatā'upu
Fa'alogo & Tautala:	FATUGA	<i>FTT6.1 Auiliili fatuga tu'utaliga e uiga i matā'upu eseese, ma fatuga o le gagana faamauina</i>	<p>Auga, aumatau, manatu FTT6.1.1 au'ili'ili le 'auga, auma tau, ma manatu 'autu o fatuga tu'utaliga ma fa'ailoa le 'ese'esega o le gagana ma aga o fatuga ona o le auma tau ma faailoa ni mafuaaga faigofie o ia 'ese'esega</p> <p>FTT6.1.2 fa'atino tautalaga ua tapena aloa'ia i totonu o le vasega mo auga ma aumatau filifilia</p> <p>Auivi ma aga o fatuga FTT6.1.3 au'ili'ili fatuga tu'utaliga ma fa'ailoa manatu 'autu , fa'avasegaga ma le fatua'iga o manatu fua i le auga ma le aumatau</p> <p>Faitaugalaulu FTT6.1.4 au'ili'ili ma sufi manatu ma uiga o tala tuutaliga</p>	Va'ai i le Ta'iala o le Gagana Samoa itulau 80-82

<p>Faitau ma Matau</p>	<p>GAGANA</p>	<p><i>FMG6.1 Fa'aaoga i se tulaga ua mautu tomai ma agava'a fa'avae o le faitautusi ma ua si'itia le lautele ma le loloto o le fa'aaogaga o le gagana i fatuga masani ma fatuga fou e mafai ona malamalama ai</i></p>	<p>Kalama FMG6.1.1 aulilili le fa'avasegaga o se fatuga, le kalama o fuai'upu, ma fa'amatala le so'otaga i le auga ma le aumatau Leo FMG6.1.2 fa'ailoa leo olo'o aofia i totonu o se fatuga ma fa'amatala va'aiga olo'o aumai e ia leo; fa'aali manatu i le ta'ua o leo i le fatua'iga o se tala Upu FMG6.1.3 fa'amatala ni upu, fuiupu, alaga'upu ma ni muagagana faigofie aemaise o fuitau faasamoa e faatatau i ituaiga tagata ft. tamaiti, tamaitai, alii, taulelea, tausii, faifeau; amata ona talanoa i tala'aga o upu ma talitonuga fa'avae o iai FMG6.1.4 fa'ailoa le kalama o upu ma mafua'aga e iloa ai i totonu o se fuai'upu</p>	<p>Va'ai i le Ta'iala o le Gagana Samoa itulau 77-78</p>
<p>Tusitusi ma Fa'atino</p>	<p>FAATINOGA MA AUALA E FA'AAOGA</p>	<p><i>TFF6.1 Fa'aaoga 'auala 'ese'ese i se tulaga ua aga'i ina mautu e fuafua, fatua'i manatu ma tusi, teuteu ma fa'ailoa a latou fatuga</i></p>	<p>Tusiga TFF6.1.1 fa'aaoga tatau fa'ailoga o le gagana tusitusi (punctuation), foliga tusia o mata'itusi (font), ma fa'ailoga o leo (fa'amamafa, komaliliu) ina ia sa'o, solo lelei ma manino uiga o tusiga o le gagana Fatua'iga TFF6.1.2 fa'aaoga ma fetu'una'i filifiliga i auala 'ese'ese e tusa ai ma auga ma auma tau, e fatua'i, iloilo, ma teuteu tusitusiga, ma fa'ata'ita'i nisi o auala fou e fa'ailoa ai a latou fatuga</p>	<p>Va'ai i le Ta'iala o le Gagana Samoa itulau 74-75</p>

MATĀ'UPU 'AUTŪ

Malamalama i nisi o vaega o talatu'u ma fagogo

Fa'atinoga 1

Fetufaa'i e ala i fesili

1. Talanoa ma sau paga. Lisi i lalo ni talatu'u ma fagogo ua lua iloa, ma ta'u mai ni vaega ua lua iloa i talatu'u ma fagogo ft. o matā'upu autū, o tagata o le tala, fa'amatala mf.
2. Faitau ma fa'atalanoa e le vasega matā'upu olo'o fa'amatala i palakalafa.
3. Aumai ni fa'ata'ita'iga o matā'upu autū mai ni fagogo ua iloa.
4. O a 'ese'ese o fagogo ma talatu'u?
5. O le a se tāua o fagogo ma talatu'u i le fa'asamoa?

Talatu'u

O talatu'u o tala tu'utaliga anamua faaleaganu'u na tu'u fa'asolo mai augātupulaga. O nei tala olo'o fa'amatalaina talitonuga faaleaganu'u i le mafua'aga o ni isi o laufanua o Samoa ma le faapogai o le tele o alagā'upu ma muagagana olo'o fa'aaoga i le gagana o lauga. Ua fa'aalia fo'i i talatu'u fa'avae o nu'u ma itumālō ma o se tulaga ua felataa'i ai ma talafa'asolopito. O se itu tāua o nei tala o le iai lea o pine faamau e o'o mai i aso nei. E ui o lea, e taofi 'ese'ese le atunu'u i mau ma fa'amatalaga ae e le afaina lea. E le mafai ona tavaleina finagalo 'ese'ese ma mau fa'aalia ae tāua ona manino feso'ota'iga o tala ma mau e fa'amaonia ai. O nisi o talatu'u e fai ma fa'ata'ita'iga o le tala ia Apaula ma Va'atausili ua afua ai le alagaupu "Ua atoa tino o Va'atausili." O se isi tala o le tala ua ta'ua "O le toe aso nai Moamoa" ua afua ai le alagaupu "E sao mai le Amouta, ae tali le Amotai, fa'i fo'i o lea a'o le toe aso na i Moamoa."

Fagogo

O fagogo o ni isi ia tala a Samoa mai le vavau e fa'amatala i po i totonu o 'āiga. O ni tala sa fai ma mea fiafia a tamaiti i po auā sa le'i iai ni leitiō ma ni televise. A leai se masina mo ni 'īgāve'a, po o ni isi fo'i ta'alogā, ona ta'oto'oto lea i le po ma fa'alogologo i fagogo ao fa'amatala e se tagata matua. E malie tele fagogo i le fa'alogologo, o ni tala e 'oa i lo latou lalagaina fa'atasi o mea olo'o tutupu ai, ma e oa tele fo'i i le gagana. O tala fo'i sa masani 'ona fa'anofo filemu ai le 'au lomi ma le 'au tu'i vae a lo'omatutua ma toea'i'ina i aso ua mavae. O taimi lava e fai ai fagogo, o le mae'a o taumafataga o le afiafi, o le a sauni e momoe i le po. O fa'amanuiaga ia na maua e augātupulaga o na aso, 'ae ua le maua e tupulaga o aso nei.

O fagogo fo'i e fa'aosofia ai lagona o le ita, alofa, 'ino'ino, fa'anoanoa, fiafia, 'ata ma tagi. E molimoli mai ai fo'i ni a'oa'oga taua mo le 'aufa'alogologo 'aemaise o ni lu'i ma ni fa'afitauli olo'o atagia mai le fagogo. A lelei 'ona fa'amatala le fagogo, e faigofie 'ona pu'e e tamaiti le fa'aaogaina o leo ma fa'aupuga ma o latou uiga olo'o fa'aaoga ai i le tala.

O le mamananuina o le fagogo ua alia'i mai ai ni uiga masani. "O le tele o tala e amata i se ulugali'i ma le la fanau o i latou ia e 'autū i ai le tala; afai olo'o tā'ua igoa o matua e masani ona iai se feso'ota'iga, pe e tutusa o lā'ua igoa" (Moyle, 1981:20). O se fa'ata'ita'iga o Ogafau ma Tafitofau. O le fa'aigoaina o fanau e iai fo'i se feso'ota'iga ft. Lauolefasa, Ogafasa. O ni isi igoa e tai tutusa lava fa'apei o ni igoa masaga ft. Tuivalea, Tuiatamai, Papaiuta, Papaitai, Laupanini ma Laupanana. O tagata o tala e iai o latou mana fa'asauali'i. E femalagaa'i i vasaloloa i o latou va'a, pe fa'aaoga fo'i o latou mana. E ta'atele fo'i i fagogo manu e tautatala ma pepese. O le tele o fagogo e 'amata fa'apea "O le fagogo ia ....," po o le, "O la'u fagogo ia ....", po o le "O le ulugali'i o Tafitofau ma Ogafau."

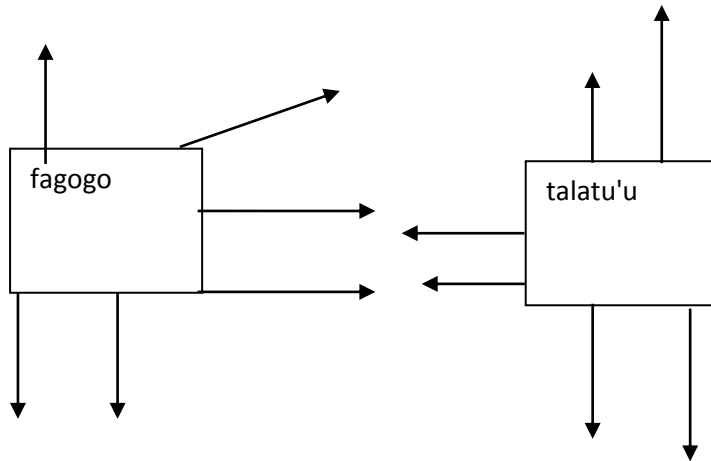
Ona o tala sa tu'utaliga, e fa'alagolago le mālīe o le fagogo i le susua o upu a le faifagogo, o lona leo, o le tagiina o le fagogo, ma le poto lea e fatua'i le tala. O le tagi a le fagogo e fesoasoani tele i le agaga o le tala ma le mālīe i le aufa'alogologo. O le mālīe o le fagogo e fa'apea ai le 'aufa'alogologo 'aue!. i lea taimi ma lea taimi a o fai le fagogo. E iloa i le "aue" olo'o feala le 'aufa'alogologo ma o se fa'amalosi'au fo'i lea i le faifagogo.

A fa'atusatusa ma talatu'u, e iai lava ni 'ese'ese o fagogo. O le tagi a le fagogo ua lē maua lea i talatu'u. O fagogo e lē fa'apito i se nofoaga pe manino fo'i se nofoaga o patino i ai. E leai fo'i la ni ona pine fa'amau. Ua lē o iai fo'i ma ni alaga'upu po o ni muagagana e fa'apogai mai i fagogo.

A maua se CD ua lelei tele e pu'e muamua ai ni fagogo, 'ona 'ave loa lea e fa'alogologo ai tamaiti ma fai ai le talanoaga, se'i sui ai fo'i le fa'alogo. Fatu ni pese e talafeagai ma le autu atoa ai ma ni solo, e fa'alatele ai le autu.

Fa'atinoga 2   Fetufaa'i e ala i fesili

1. Tusi i lau 'api ni pusa se lua ma lisi mai i 'autafa manatu 'autū i fagogo ma talatu'u. Ia manino mai mea e tutusa ai ma mea e 'ese'ese ai. ft. tagata o le tala, nofoaga ma taimi, fatua'iga, o le fa'amatalaina, mf.

2. Aiseā e tāua ai le fa'amatala o tala nei? Aiseā e tāua ai le iai o ni fa'amaumauga tusitusia?

Fa'atinoga 3   Fa'alogo i le talatu'u ia Apaula

O talatu'u o tala sa tu'utu'utaliga. O lea e tāua ai lava ona fa'alogo muamua i le tala a o fa'amatala ona fa'ato'ā faitau ai lea. E tatau fo'i la i le faia'oga ona fa'amatala le tala ae 'aia le faitau leotele.

1. Va'ai i mata'upu olo'o i pusa o i lalo. Talanoa i vaega po o le vasega atoa i uiga o mata'upu ta'itasi.
2. Fa'alogo a o fa'amatala le tala e le faia'oga. Fa'atumu pusa i mata'upu olo'o maua mai le tala.

Mata'upu	Fa'amatalaga mai le tala		
Nofoaga olo'o tupu ai le tala Taimi			
Fa'asologa o le tala			
Tagata o le tala, o o latou uiga, o o latou faia	Tagata	Uiga	La'au o le 'aiga: faia
Gagana: Alaga'upu, ma Muagagana na fa'apogai mai le tala			
Pine fa'amau			
Fete'ena'iga o i le tala			
l'uga o le tala			

O le Tala ia Apaula

Ua sau Apa'ula ua tautua. O aso lava la ua leva. Sa 'a'ave solo ai tala o le tama tauta'ua o Vaea. Ua fa'alogo mai i ai alo o le Tui Fiti, o Aloiva'afulu, Aioufitunu, ma Tauatigiulu ma lo latou tuafafine o 'Apaula. Ona si'i mai ai lea o le latou fuava'atau, i le ali'i o Vaea. O lenei fuava'a, na si'i le taumuli i Safune i Toamua, ae o le taumua na si'i i Mulinu'u.

O le po lenei na alu ane ai le tina o Vaea e lalama, ae susulu atu lana lama, 'ae tau atu i le va'a, toe susulu atu foi, o le va'a lava e tasi. Ua leva le po, ma ua le mautonu le lo'omatua, i le tele o lenei va'a, ua le mafai ai ona sao atu i le a'au. Ua leai foi se i'a e mafai 'ona maua po se figota fo'i. Sa toe fo'i loa le lo'omatua i uta, ma ta'u ia Vaea le mea ua ia va'aia.

Sa va'ai ifo Vaea ma tago atu loa si'i atoa le fuava'a, ma tu'u i tumutumu o la'au. Ua lata ina tafa ata, sa fa'atonu loa e Aloiva'afulu ia Tauatigiulu, e ta liu o va'a, ona o le aso atoa o le a sauni atu i ai, o le aso tau. Ua tata le va'a, ma le fa'alogo atu, e 'ese a le pao o le sualiu, e foliga mai e le'o pau i le sami, ae pei o taulamea mai i se fanua maualalo.

Ua malama le taeao ua tau faigatete le 'aumalaga 'ina ua latou va'aia se ata uiga ese, ma talosaga loa i latou i le fiaola, ae avane lo latou tuafafine, e fai ma o latou togiola. Sa talia lelei e Vaea le mana'o o tama, ma fa'asoina ai loa i latou, ae nonofo Vaea ma Apaula. Ua alu aso, ua sau aso, ma ua o'o i le masina e fanau ai Apaula, ona sauni lea e malaga i Fiti e fanau ai.

A o lei tu'ua le atu Samoa, sa fa'apea atu Vaea ia Apaula, "o le ma'a lenei, o le a ou tu atu ai, afai e fanau o se tama, ona e fa'aigoa lea ia Tuisavalalo." Ua alu le faigamalaga, ma sa va'aia pea e Apaula Vaea o tu i luga o le ma'a i Savalalo. Na fai po le malaga i le vasa, ae fanau loa Apaula, o le tama, ma ua fa'aigoa ia Tuisavalalo, e pei ona mavaeina e lona tama.

Sa tausia lenei tama ma fa'afaileleina e i'a fe'ai. Ua tuputupu a'e Tuisavalalo ma ua matua, na fa'ate'ia le tasi taeao, ina ua tatagi atu le ususu a le tama. Sa alu ane loa le fe'au a tuagane o Apaula, e pue ane lana tama, se fono ai lo latou ava. Na lagona le fa'anoanoa o le teine o Apaula ma ia tagi lotulotu ai i le matafaga.

***"Tuisavalalo e, ina e galu tu'u ia ma le galu ua le fatia,
A fati mai o se galu sina, ua ta masalo ua alofaina,
A fati mai o se galu toto, ua ta masalo ifo ua e malolo."***

Sa fa'ase'e ane loa Tuisavalalo ma vala'au atu i lona tina. "Apaula, aisea ea ua e tagi ai." Sa tali ane Apaula, "ua manana'o ou tuagane, e avatu oe e fono ai lo latou ava." Ona tali atu lea o le tama.

***"O le masina e, o fee tetele,
Ua suluia ai o Vaitele,
Taufaapue ma le Magele,
O Vaiafai ma Mutiatele,
Apaula ma outou i sele,
Ae ola ita le tagata ese."***

Na faia pea mana'o o tuagane o Apaula, ua fasiotia Tuisavalalo ae talosagaina e Apaula ia Tauatigiulu, ia alofa lava ma avane le ulu o si ana tama ia te ia.

Na malaga mai lava Apaula ma le ulu o si ana tama i Samoa. Ae paga, e foi mai ua liuma'a uma le tino o Vaea ua toe lava o lona ulu. Sa fa'apea ifo loa Vaea. "Ua sau Apaula ua Tautua. Ua ou leaga, ae sau

ia ina alu i Savaii ia Va'atausili, e lavea'i i ou tiga."

Sa alu loa Apaula i Savai'i ma maua atu ai le tama, o po po se, ona ta'u lea i ai o lona mana'o, ma sa fo'i le tama i le ana, ma talosaga i ona atua, ina ia foa'i mai mo ia se tino malosi. Sa fo'i mai ma ua atoa tino o le tama, ua matua tino'ese lava, ma ua malie foi i ai Apaula. Ua lava le maualuga ma le malosi e mafai ai ona fasi i ona tuagane o loo i le atu Fiti. O lea na malaga atu ai loa Apaula ma Va'atausili i Fiti ma tauia le agaleaga o ona tugane ia te ia ma si ana tama o Tuisavalalo.

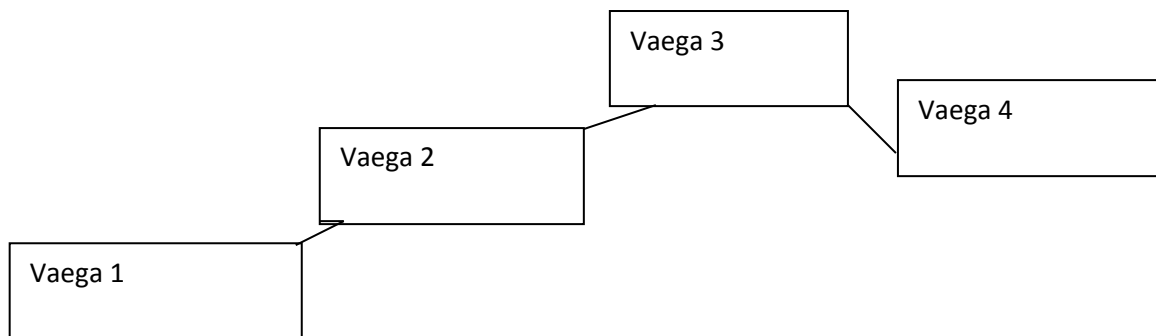
O Vaea ua liu mauga, ae ua ola Apaula, ma ua fasiotia 'uma ona tuagane e le tama o Va'atausili.

(*Tusi o fagono- tusia e May Saaga*)

Fa'atinoga 4 Fa'asologa o le tala ia Apaula

Talanoaga

1. Galulue ta'ito'afa. Fa'atalanoa ma teuteu a tou tali o mata'upu olo'o avatu i pusa o i luga.
2. Tusi sa tou ata e fa'ailoa ai le gasologa o le tala i ona vaega 'ese'ese se fa f.t. O a vaega tetele o le tala ma fa'ape'i ona fa'asolo fa'aata ft:

O le galuega 3 ma le 4 ua fa'ataua mo le iloa ma'oti e tamaiti o vaega o le tala.

3. Toe fa'amatala auaua'i e le tou vaega le tala. Talatalanoa po o ai e amata ai, ma e e soso'o atu i ai. O lona uiga ia manino vaega o le tala e faamatala e le tagata, o manatu 'autū i ia vaega, ma le soso'oga o vaega. 'Amata ona fa'amatala e se tagata e to'atasi, ona soso'o atu lea e le lonalua, soso'o atu lea e le lonatolu, ma fa'ai'u ai e le lonafa.
4. Auaua'i le tou vaega e fa'amatala le tala 'atoa mo le 3 minute, 2 minute, 1 minute. O lona uiga o sui ta'ito'atasi uma e fa'amatala le tala i le 3 minute, a uma ona toe fa'amatala lava lea e le sui lava lea e tasi mo se 2 minute, ona toe fa'amatala fo'i lea mo le 1 se minute. Fa'amata o le a se lelei o lau fa'amatala ina ua o'o ifo i le 1 le minute?

Fa'atinoga 5 Vaega tāua ma le vaogagana

1. Galulue i vaega.
2. Fa'atumu avanoa o i le pusa i lalo. Aumai ni mau mai le talatu'u.

Vaega o tala ma aga faatusitala	Uiga	Fa'ata'ita'iga
'auga o le tala		
nofoaga ma taimi o le tala		
tagata o le tala		
fa'asologa o le tala		
'amataga o le tala		
fa'ai'uga o le tala		
mea e tutupu i le tala		
faamatala		
fatua'iga o fuai'upu ma pa'ö		
upu tautū po o le toe fai lea o ni upu, fui'upu ma fuai'upu		
tepa i tua		
talanoaga		
Gagana 'k'		
uiga		
fa'aaogaina o le gagana: soanauna, soaveape, upu si'i, muagagana, alaga'upu		
taimi olo'o fa'aaoga i le tusiga o le tala		
fa'atusatusaga		
fa'aataataga		
fete'ena'iga		
fa'atagata ola agana po o upu tausua		

Vaega o tala ma aga faatusitala	Uiga	Fa'ata'ita'iga
fa'ailo		

Fa'atinoga 6 Fatuga

A maua se CD ua lelei tele e pu'e muamua ai, 'ona 'ave loa lea e fa'alologo ai tamaiti ma fai ai le talanoaga, se'i sui ai fo'i le fa'alogo. Fatu ni pese e talafeagai ma le 'autu atoa ai ma ni solo, e fa'alautele ai le 'autu.

Le ulugali'i mai Mauga
 Sa nonofo i Matafele Vaimauga
 E to'alua si a la fanau
 O Va'atausili ma Vaea o le mauga
 Sa alu si a la lama
 'Ae tolotolo ane o le pa'a
 Ae sulusulu atu o le va'a
 Vaea ua alu sili va'a
 Tu'u i le tumutumu mauga

O Vaea ua liu mauga
 Ta'uta'ua ai Samoa uma
 O lo'o lagomau ai Tusitala
 Ae tafe ifo loimata o Apaula

(Toe taga'i toto'a ane i le pese olo'o i luga ma fa'aopoopo fuai'upu olo'o misi e fa'aaoga mo le a'oa'oina o le 'autu lea.)

Fa'atinoga 7 Talanoaga i le Autu.

Tapena ni fesili e tatau ai, fa'aauau ma faalautele le talanoaga 'ina 'ia 'oa ma fa'aalia?

1. Aisea na faimalaga mai alo o le Tui Fiti i Samoa?
2. O le a se fa'aupuga o lo'o i le tala e iloa ai o le matuā telē lava o le va'a?
3. 'Aisea na le sao ai le lama a le tina o Vaea i le 'a'au?
4. O fea na si'i i ai e Vaea le va'a?
5. Na fa'aapefea 'ona iloa e tama o lo o iai se mea o tupu i le va'a?

6. Aisea na fefefe ma gatete ai tama?
7. Ta'u mai se laina o lo'o i le tala i le auala na faasaoina ai alo o Tui Fiti?
8. O le a le mavaega a Vaea ia Apaula ina o le a malaga i Fiti e ola ai?
9. O le a mana'o o tuagane o Apaula ina o tuagane o Apaula na ala ai ona tagi lotulotu i le matafaga?
10. O le a lava le mea na manao ai Apaula i le ulu o si ana tama e malaga mai ia I Samoa?
11. O ai na tali i le mana'o o Apaula?

(Fa'aopoopo nisi fesili e faamafaufau ai pea tamaiti)

Fa'atinoga 8   Iloiloga o upu o le vaogagana

1. Faitau, sipela ma fa'aaoga i fuai'upu uiga o lo'o aumai i le tala.
(fuava'a, mautonu, taulaumea, sualiu, fa'afaiilele, fono, lavea'i, tauia)
2. Fa'aaoga upu ia i nisi uiga e 'ese mai i le fa'aaogaina i le autu: (fono, tautua, solo, si'i, sao, liu, 'ava, tagi)
3. Upu uiga fa'aaloalo-
tama-
ulu-
teine-
oti-
va'a
tagi-
4. Talanoa i fa'aupuga ia- (Tofu le vaega ma le fa'aupuga e talanoa i ai)
  - i. Ua sau Apaula ua tautua.
  - ii. Na si'i le taumuli i Safune i Toamua, ae o le taumua na si'i i Mulinu'u.
  - iii. Ua le mautonu le lo'omatua.
  - iv. E ese a le pa'ō o le sualiu.
  - v. Fa'afaiilele e i'a fe'ai.
  - vi. Se'i fono ai lo latou 'ava.
  - vii. Ua atoa tino o le tama.
5. Talanoa i le uiga o upu o lo'o vase o le tagi a Apaula.

“ Tuisavalalo e, ina e galu tu'u ia ma galu ua le fatia,

*A fati mai o se galu sina, ua ta masalo, ua ta alofaina,
 A fati mai o se galu toto, ua ta masalo ifo ua e malolo.*

“galu tu’u”

“galu ua le fatia”

“galu sina”

“galu toto”

6. Fa’aaogaina o ‘upusoso’o (‘ae, a o le’i, ma, ‘ona, ‘ina)

- Sa tagi lotulotu Apaula (‘ina ua) ia iloa o le a fasioti si ana tama.
- A o lei malaga tama i Fiti, sa folafola i ai e Vaea lo latou i’uga pea agaleaga ia Apaula.
- Na malaga lava Apaula ma Va’atausili e tauia le oti o Tuisavalalo.

7. Fa’auma fuaiupu i ni fa’ai’uga talafeagai.

Ua le matutu loimata _____.

E taunu’u mai Apaula _____.

Ua tatagi le ususu _____.

O se va’aiga uiga ese _____.

Fa’atinoga 9

Fa’afitauli

1. Lisi i lalo fa’afitauli na fetaia’i ma tagata nei ma ‘auala sa fofo ai.’

Tina o Vaea	
Aloiva’fulu	
Aioufitunu	
Tauatigiulu	

Apaula	
Vaea	
Va'atausili	

Fa'atinoga 10

Faitaugalaulu

1. Galulue ta'ito'afā pe taito'alua fo'i.
2. Va'ai i le galuega ua fa'aigoaina o le Saunoa Mai olo'o avatu i pusa o i lalo.
3. Auaua'i e tofi le tagata e fa'atinoina galuega olo'o i pusa ta'itasi. O se fa'ata'ita'iga: Afai o Toma, Sina ma loane se vaega, e vala'au e Toma le pusa a e fa'atino e Sina ft. A1, ma fa'asolo ai se'ia mā e'a. E tā ua tele le aumai o mau si'i mai le tala e fa'alautele ma fa'amanino ni ou manatu.

Saunoa Mai

	A	E	I
1	O le ā le 'autu po o le 'auga o le tala lenei? Fa'amatala ni ou manatu ma ni ou lagona i le 'auga o le tala. Fa'aupupula atili i ni mau si'i mai le tala.	Ta'u mai nofoaga ma taimi olo'o tutupu ai vaega o le tala mai le amataga se ia o'o i le i'uga. O ā ni feso'ota'iga o nofoaga, taimi, mea na tutupu, ma fa'alogoga o le tala? Fa'aali mai i se fa'afanua nofoaga olo'o iai pine fa'amau o le tala.	O le ā le fete'ena'iga 'autū olo'o i le tala? O le ā le feso'ota'iga o lea fete'ena'iga ma mea na tutupu i le tala? E fa'apefea ona e iloa e mau eseese le atunu'u i le tala lenei?
2	O ā ni manatu 'autu o le tala olo'o atagia mai ai uiga po o le olaga Samoa i aso nei?	O ai olo'o 'autu i ai le tala lenei? O ā uiga o ia tagata? O le ā se feso'ota'iga o uiga o tagata nei ma mea olo'o tutupu i talatu'u?	E te manatu e talitonuina gofie talatu'u ft. o le tala lenei, e lau tupulaga? Aiseā ? Aumai ni mau si'i mai le tala.

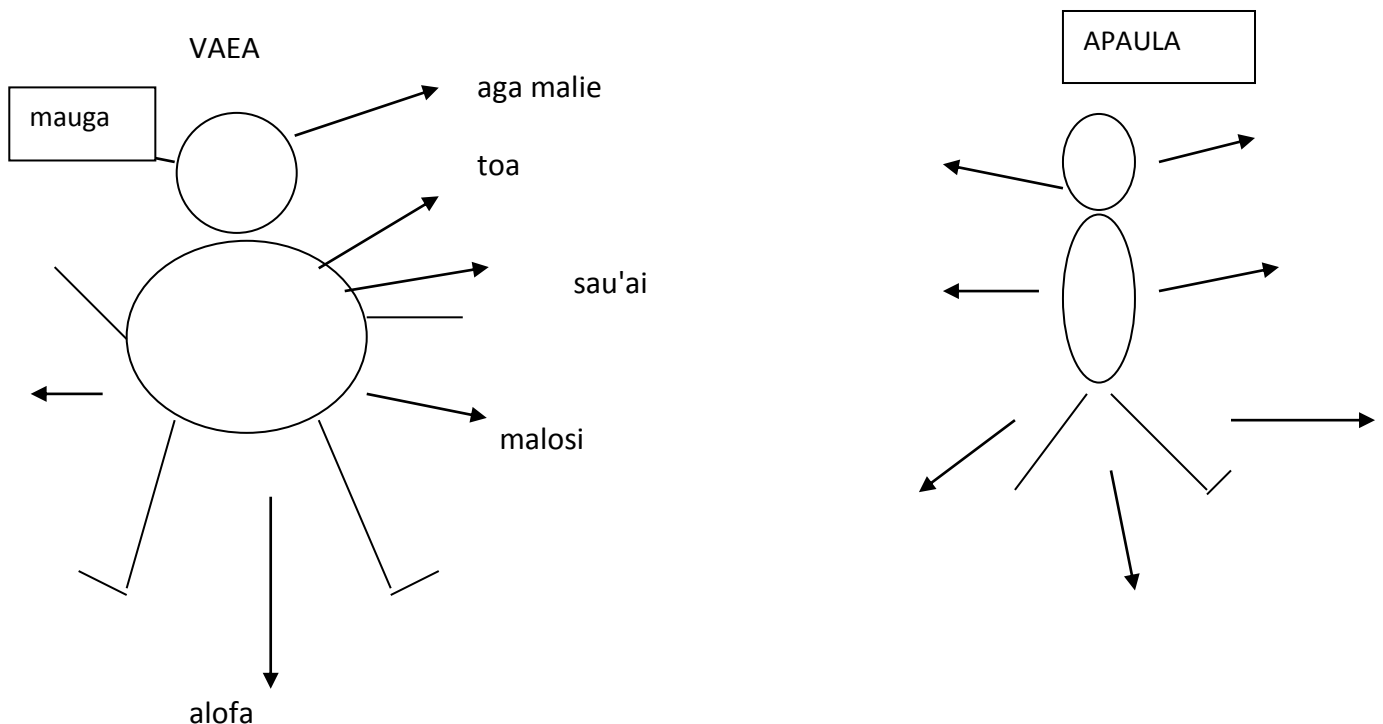
	A	E	I
3	Fa'apea o oe o Apaula. Fa'atino i au upu ma taga lou fa'amavae i si au tama o Tuisavalalo a o le'i alu e agai le 'ava a Tuifiti.	Fa'apea o oe o Vaea. Fa'atino i au upu ma taga la lua feiloa'iga ma Apaula ina ua fo'i mai.	Fa'apea o oe o Va'atausili. Fa'amatala po o le ā le mea na tupu i totonu o le ana.
4	Aumai ni fa'ata'ita'iga mai le tala o le fa'aaogā ina o aga nei: <ul style="list-style-type: none"> - faatusatusaga - soā veape, soā nauna - gagana fa'auigalua, faaaloalo 	Fa'aaogā le alagā 'upu lenei i sau lauga pu'upu'u e faafetai ai tapenaga a le a'oga sa fa'atautaia le tauvaga lauga a le Tausaga 11. "Ua atoa tino o Va'atausili."	E lua ni fa'ailo olo'o ta'u mai i le tala. O ā ia fa'ailo a o ā fo'i uiga? Aiseā e tā ua ai fa'ailo i talatu'u?

Fa'atinoga 11 Malamalama i tagata o le tala

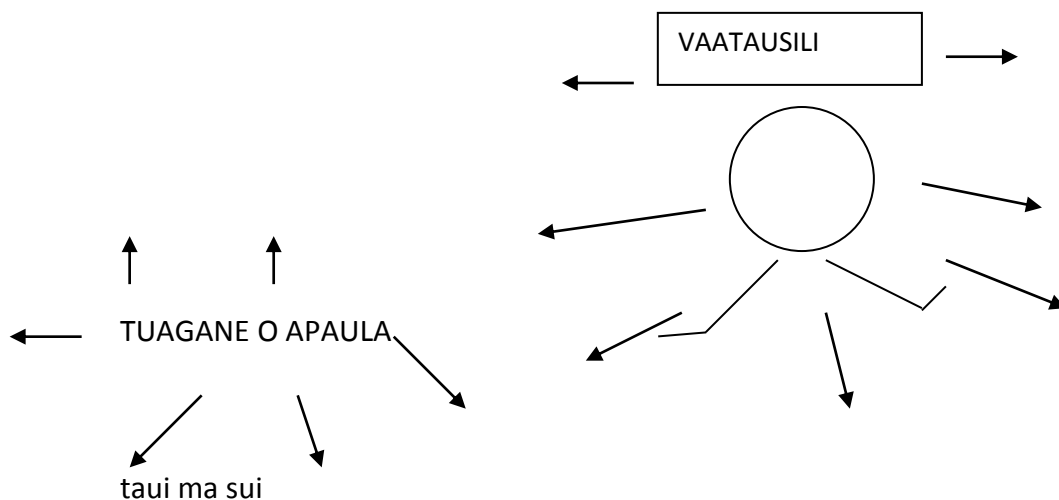
O tagata o se tala e mafai ona malamalama le aufa'alogologo po o le aufaitau i ö latou uiga, talitonuga, fa'amoemoega, manatu i ni isi o tulaga o le soifuuga mf. pe 'a fa'alogo ia latou upu e fai, ma amio e fa'atino i le va ma isi tagata, o manatu o isi tagata e fa'aali ia i latou, ma o latou lava mafaufauga ma lagona.

O le galuega lenei e fesoasoani i le galuea'iina atili o outou malamalama i tagata o le tala.

1. Filifili se tagata 'autu se tasi mai le tala.
2. Tusi se ata o le tagata ua e filifilia. Mafaufau i uiga fa'aalia o le tagata i le tala, o lona va ma isi tagata, o ona manatu, talitonuga, o ona foliga, o lona fuaitino, o ana upu e fai, o ona mana'oga. Tusi i autafa o le ata upu uma po o ni fuaitau e fa'amatalaina lea tagata. Ft.

3. Galulue i ni vaega ta'ito'alua i le to'afa.
4. Filifili se tagata o le tala tou fa'atalanoaina. Filifili ni tulaga o le soifuaga i Samoa fa'aneionapo e fa'a'auutu i ai le tou faatalanoaga. O le 'auga o le faatalanoaga o le sa'ilia lea o manatu o tagata o le tala i uiga o le olaga i nei aso ft. Afai o Apaula, tou te fia iloa po o le a sona manatu i fa'asalaga olo'o iai nei mo le fasioti tagata (fa'afetaui lea ma le tulaga na mafatia ai Apaula ona ua fasiotia si ana tama o Tuisavalalo).
5. Tapena ni a tou fesili se lima e fa'atalanoa ai le tou tagata o le tala i mata'upu 'auutu ua filifilia. Va'ai pepa fesili ua avatu e fai ma fa'ata'ita'iga. O fesili e tataua ona faatatau i le soifuaga ineionapo ae ia fetatau ma mea na tutupu i le tagata o le tala olo'o faatalanoa.
6. Tusi igoa o tagata o le tala i ni fasipepa ma tu'u i se atigipusa. Fa'asolo le pusa i ni isi o le vasega e se'i pepa ai. Afai e te se'iina le igoa o Vaea, o lona uiga o le'a e taliina fesili faapei o oe o Vaea. E tataua la ona e mafaufau i le itu'aiga tagata e i ai Vaea, o ona talitonuga, o ana mea na fai, o lona va ma isi tagata, o le olaga i lena vaiata, ona e tali ai lea o fesili.

Talanoaga ma VAEA.

Matā upu filifilia:

1. O le a sou lagona i le tulaga olo'o i ai Samoa i vaalele?
2. E mafai ona e fa'amatala le aso na tanu ai se ali'i tusitala ta'uta'ua i ou tumutumu mauga?
3. Na fa'a'apefea ona e iloa ua tupu le fa'alavelave i si ou atali'i?
4. faigā mā lö a Fiti i lenei vaiata?
5. E te lagolagoina le auina atu o tamaiti Samoa fa'asikolasipi i Fiti?
6. O le ā sou manatu i femalagaaiga i le taimi nei i le va o Fiti ma
7. Aiseā na tino leaga ai Va'atausili?

Talanoaga ma APAULA

Matā upu filifilia:

1. O le āsou manatu i le fa'asalaga o le solofua i le falepuipui mo le fasioti tagata olo'o iai i aso nei?
2. O le a sou manatu o a ni auala e fo'ia ai fete'ena'iga i totonu o aiga?
3. Na e fa'amoemoeina e liu mauga si ou ali'i o Vaea?
4. O le a sou manatu i le tele o l e mau fale olo'o ua fausia nei i luga o Vaea?
5. O le a sau fautuaga mo se isi tama'ita'i e o'o iai i le tulaga e pei o oe ma si au tama?
6. O a ni ou lagona ina ua foa'i oe e ou tuagane ia Vaea ina ia lavea'i ai latou?
7. Sei fai lava sau tala pe tou te fealofani ma

Talanoaga ma VA'ATAUSILI

Mata'upu 'autu

Talanoaga ma TUAGANE O APAULA

Matāupu 'autu

Fa'atinoga 12 Tusitusiga

1. Fatua'i se talanoaga i le va o tama , o alo o Tuifiti 'ina ua fa'alogi i le 'a'ave atu o tala o Vaea.
2. Fa'amatala lagona na o'o i le tina o Vaea 'ina ua va'ai i le va'a.
3. Fa'atino le mavaega a Vaea ma Apaula 'ina o le a malaga i Fiti.
4. Filifili se tagata autu o le tala. Tusi le ata ma tusi ai sau tala.
5. Fatua'i se solo e fa'aaoga ai igoa o tagata 'autu. ft: Vaea, Apaula, Tuisavalalo.

Fa'atinoga 13 Fagogo – O Tafitofau ma Ogafau

1. Fa'alogi a o fa'amatala e le faia'oga le fagogo. 'Aua ne'i galo ona fa'a'aue a o fa'amatala. Matau po o a aga fa'afagogo olo'o maua i le fagogo lenei.
2. Fa'atalanoa tali o fesili nei:
  - a. O a ni uiga taua e lua o le fa'asamoā olo'o fa'amanatu mai i le fagogo lenei? Fa'amatala au'ili'ili ma aumai mau mai le tala e fa'amaonia ai.
  - e. O le faiva o tapua'iga, o le a sona fa'atinoga e Sina?

- i. Aga o fagogo. O a aga fa'afagogo olo'o aofia ai i le tala lenei? Aumai ni mau mai le tala e fa'amaonia lou manatu. Ta'u mai mea nei:
- Tagata o le tala. O ai tagata o le tala ma o a uiga o nei tagata e fetau ma le itu'aiga tala lenei? ft. uiga o Sina, uiga o tama, uiga o Tui Letafu'e. O a ni fa'atusa o iai?
  - Nofoaga o le tala ma taimi o le tala.
  - Mea e tutupu i le tala.
  - Fete'ena'iga. O fete'ena'iga e masani ona iai o le fete'ena'iga lea i le va o ni tagata o le tala, o fete'ena'iga o le loto ma le mafaufau o le tagata lava ia, ma le fete'ena'iga i le va o se tagata ma le lautele ft. o se nu'u, atunu'u.
O a ni fete'ena'iga olo'o i le tala? Fa'amatala au'ili'ili.
  - Fa'asologa o le tala. A vaevae le tala i ni vaega se tolu: amataga, ogatotonu, ma le fa'ai'uga, o fea e fai ai lau vaevaega ma aisea fo'i? Tusi se ata e fa'aali ai vaega nei ma lo latou feso'ota'iga.
  - I'uga o le tala. O le a sou lagona - na fa'amatafi e le i'uga o le tala fete'ena'iga sa iai i le tala? Aisea?
  - Mea e tutupu. O a mea olo'o tutupu i le tala e iloa ai o le fagogo?
  - Tagi a le fagogo. Fa'ata'ita'i ona tou tagi le fagogo. Tagi tama i le tagi a Tui, ae tali teine i le tagi a Sina. Fa'amatala le taua o le 'tagi' i le fagogo.
3. Faitau le fagogo ma fa'amautu a tou tali. Tusi ia tou api.
4. O a ni ese'esega o le fagogo na fa'amatala, ma le faitau i le fagogo ua tusia? Aumai ni manatu se lua pe tolu ma fa'amatala lelei. Mafaufau i le amataga, o le faiga o fuai'upu i le gagana tusitusi ma le gagana tautala, mafaufau i le 'leo' o le tala, lagona ma le agaga ft. O fagogo o tala tu'utaliga. E taua ona fa'alogo iai. O le leo o le faifagogo e momoliina mai lagona ma agaga o le tala, e maua gofie fo'i ia e le 'aufa'alogologo pe'a fa'alogo nai lo le faitau.
5. Galulue i vaega ta'ito'aono i le valu. Filifili le faifagogo a le vaega. Fa'amatala le fagogo ae fa'alogologo isi ma fa'aaue. A tagi le fagogo, ia vaelua le tou vaega e tagi a Tui isi ae tagi a Sina isi.
6. Fa'aaoga le pusa o i lalo e fai ai ni fesili e uiga i le tala. Manatua e fa'aese'ese autu o fesili ma lo latou loloto i pusa uma.

Saunoa Mai

	A	E	I
1			
2			

	A	E	I
3			
4			

O le Fagogo ia Tafitofau ma Ogafau

Ua toe teuteuina mai le faamatalaina i le "O Pese ma Solo" Matagaluega o A'oga i Samoa

Sa i ai le ulugalii, o ö la suafa o Tafitofau ma Ogafau, ma la la fanau e toaiva tama e igoa uma lava ia Tui, ae tasi pe lava lo latou tuafafine, na o Sina. O se tamaitai sa matua 'a'ave tala i le susulu o lona lalelei.

Ona o Sina o le ui'i lava o le 'aiga, ma ua uiga ese lona lalelei, o lea na pele tasi ai o ia i ona matua, aemaise lava Ogafau lona tina, faapea foi nai ona tuagane. Sa avea ma galuega matua a nei tama le sailiili auala e faafiafia ai lenei tuafafine e toatasi. E pei lava o uiga masani o le aganuu a Samoa, e faaaloalo ma ava tama i o latou tuafafine. O a foi moomooga ma ni manaoga o Sina, e avea ia o ni tulafono e ao ina faataunuuna e nei tama o Tui ma Tui.

Sa fai tagati'a a tama ma lo latou tuafafine. O le ta'alogā lenei e iai lona pese:

"Sau sau ti'a e! Sau togi ane ia! E iloga le ti'a e malie e na ona fifimalie." Ta le ti'a a Sina, mua i tai. Ta le ti'a a Sina mua i uta. Toe ta le ti'a a Sina, mua i tai. O le taimi o tauga susua o a latou tagati'a, sa faafuase'i ona avea ai le loto o Sina i se tasi taule'ale'a lalelei na ia vaaia a o fai le taaloga, ma sa faananau ai lava ma öle atu i ona tuagane ina ia latou aumaia lana gogosina, o lona manamea o lenei taulealea.

O le mea lenei ua leva ona faatali i ai le ao a Tui o se manao tu'usa'o o Sina ia latou faia, o lea na tonu ai loa ole'a ö atu e saili mai lenei gogosina ua faananau i ai lo latou tuafafine pele.

Na apoapoa'i lelei lava tama ia Sina e nofo lelei i le fale ma faatali mo lo latou foi mai ma lana manamea, ae 'a'ua lava ne'i pisa pe fonö i ö latou igoa.

Sa ioe Sina ole'a na faia uma mea e pei ona faatonuina e Tui ma Tui, ae ona o lona le to'a ona ua fiu e tatali ona tuagane, o lea na amata ai loa ona taufonö o ia.

Paga lea ua öe mai nei Tui Letafu'e i le valaau a Sina! Atonu o le ala lea na poloa'i taotao ai tama e aua nei valaau i o latou igoa, ona olo'o i ai lenei sauai mata'utia e igoa faatasi ma latou.

O se tulaga faigata ua oo i ai si teine aua ua sau nei le alii föliga uiga ese. O le ulu e totooso mai i tua lava 'atoa ma lava 'ava u'u tatapuvae. Talofa i le matauti'a o lenei vaaiga! Na taufonö pea le teine a ua leai sona leo ona o le fefe.

Na sese mai lenei sau'ai ma 'aluga i le vae o Sina ma faatonu loa e seluselu lona ulu ma va'ili, ae se'i fai sana malologa. Ona nofo ai lea o si teine ma le gatete, a o moe pepe lenei tagata auleaga i ona vae.

Na foi mai uma le auuso, va'ai o mea masei ona fetagisi lea faapea:

Soufunu Sina, Soufunu Sina, Le tamafafine, o le feagaiga,
Na e tagi lau tane o le gogosina
E te manamea i nai ana tipa
Ifo vanu, ae vanu, o au manu na
Ae ta alu ita, nei ta pau, ta lilia.

O lo latou tuafafine ua tali mai

Sole Tui sau i le fale
Sau i le fale a ta gagase
Na ou valaau ia Tui ma Tui
Ae oe mai ai le tasi Tui, o Tuiletafue, le moe nei
Le töfa i o'u vae nei

Na auaua'i mai le auuso ma toe sosola ae tu'ua Sina ona o le mata'u ia Tui Letafu'e, vagana lava si Tui aupito itiiti. O ia lea sa sili atu lona alofa ia Sina i lo lona fefe i le sau'ai. O lea na talatala auaua'i mai ai fuati lauulu o le alii ma tanoanoa i laau tetele i tafatafa o le fale, ae la sosola loa ma lona tuafafine.

E ala a'e Tui Letafu'e ua leai se Sina. Sa matua ita tele lava ma tauoso solo. Oso i sasae 'ae mafuli uma mai laau o sisifo, oso i sisifo, mafulifuli mai laau o sasa'e, ma faumatia ai lenei mea matautia.

Fuafuaga o se lesona

Autu:- Fatua'iga o Tala.

Poto Masani:- Fesili- O ai Apaula?

O ai Vaea?

Taunu'uga:- Ua mafai e tamaiti 'ona _____

-fa'amatala tagata olo'o a'afia i le tala i tusitusiga 'ese'ese.

Fuafa'atatau- Lisi i lalo tagata' autu.

- Fa'avasega o latou tulaga i le tala.

- Feso'ota'iga

- Fa'amatala

Fa'atinoga- Galulue i vaega

1. Matau ma lisi tagata o lo'o ta'ua i le tala.

2. Tusi faiā po'o feso'ota'iga o tagata.

3. Lisi i lalo ni upu fa'amatala ma fa'aaoga i fuaiupu. (ft: ta'uta'ua, gatete)

Sa'ili po o ai e ona tala ia/ 'Aisea na fai ai?

4. Ua sau Apaula ua tautua.

- " O le ma'a lenei, o le a 'ou te tu atu ai, afai e fanau o se tama, 'ona fa'aigoa lea ia Tuisavalalo."

"Apaula, 'aisea 'ea ua e tagi ai?"

5. Filifili se tagata o le tala, tusi lona ata ma tusi i ai sau tala.

6. Fa'atino le tala.

Fuataga- Talanoaga

- Galuega Tusitusi

- Fa'atinoga i vaega

Autaluga- E iai se mea na e a'oina mai i lenei lesona? Ua mafai 'ona ou

---

AUTALUGA A LE FAIA’OGA.

- O a tulaga olo’o i ai tomai ma agava’a o tamaiti i le fa’atinoga o tusitusiga i le unite lenei?

- O a ni tomai ma agava’a o tamaiti sa tatau ‘ona fa’aleleia i le unite lenei?

- O a ni tulaga ua suia i fa’atinoga a tamaiti? Ft.

- fuafuaina o tusitusiga
- fatua’iga o manatu
- fa’aaogaga o le gagana
- fa’ata’atiaina o fuafa’ataau.

- O a ni fa’atinoga e soso’o mai mo le fa’aleleia o tomai ma agava’a o tamaiti i tusitusiga?

Autaluga a Tamaiti:

- O a tulaga sa lelei mo latou?

- O a ni suiga latou te fautuaina?

Alaga'oa e fa'aaoga e lagolago ai le a'oa'oina o le Gagana Samoa.

- O tusi faitau fa'asamoa.
  - O Sinapati le seila.
  - O le Tulipe uliuli
  - O le Aiga o Tau
  - O le 'Auso e To'atolu
  - O le Ulua'i afi i Samoa
  - Mauaina o o tataou tuaa
  - Manogi o le lolo
  - Auiluma
  - Tomatau
  - Schemes o le gagana Samoa tuai
  - O tusi PEMP
  - Tusi kalama
  - Utugagana
  - Folauga tagata Pasifika.
  - Nusipepa
  - Ata
  - Fa'asalalauga
  - Field trip
  - Tagata folau Pasifika
  - CD.